

T. C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ YAYINLARI
SAKARYA İLİ TARİHİNİ ARAŞTIRMA PROJESİ

SAKARYA İLİ TARİHİ

I. CİLT

SAKARYA 2005

PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ

PROF. DR. MEHMET ALPARGU

PROJE EDİTÖRÜ

DOÇ. DR. MUSTAFA DEMİR

YAYIN KURULU

PROF. DR. MEHMET ALPARGU

DOÇ. DR. MUSTAFA DEMİR

YRD. DOÇ. DR. HALUK SELVİ

YRD. DOÇ. DR. ENİS ŞAHİN

DANIŞMA KURULU

PROF. DR. MEHMET DURMAN

PROF. DR. ENVER KONUKÇU

PROF. DR. İSMAİL AKA

PROF. DR. MUSA TAŞDELEN

PROF. DR. DURSUN ALİ AKBULUT

PROF. DR. AZMİ ÖZCAN

PROF. DR. İSMAİL ÖZÇELİK

PROF. DR. SABAHATTİN ÖZEL

PROF. DR. HAKAN POYRAZ

PROF. DR. SELAMİ KILIÇ

DOÇ. DR. ENGİN BEKSAÇ

REDAKSİYON KURULU

DOÇ. DR. MUSTAFA DEMİR

ARŞ. GÖR. ZEYNEP CUMHUR

ARŞ. GÖR. M. BİLAL ÇELİK

ARŞ. GÖR. FİKRETTİN YAVUZ

ARŞ. GÖR. MUSTAFA SARI

DİZGİ - GRAFİK

OKT. AYŞE ÖNUÇAK

BASKI

KAYA MATBAACILIK, İSTANBUL

0212 567 62 20

ISBN 975-7988-27-8

Bu eser, Sakarya İli Tarihini Araştırma Projesi kapsamında gerçekleştirilen araştırmaların redaksiyonu ile oluşturulmuştur. Eserdeki yazıların bilimsel sorumluluğu araştırmacılara aittir. Eserin tashihinde Türk Dil Kurumu'nun 2004 tarihli imla kılavuzu kullanılmıştır. Eserin bütün yayın hakları, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü'ne aittir.

Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü tarafından gerçekleştirilen “Sakarya İli Tarihini Araştırma Projesi”nin basımına katkıları ile destek veren aşağıdaki kişi ve kurumlara

Proje Yayın Kurulu olarak teşekkür ederiz.

Sakarya Valisi Nuri OKUTAN
Sakarya Valisi M. Cahit KIRAÇ (1999-2004 Dönemi)

Sakarya Büyükşehir Belediye Başkanı Aziz DURAN

Proje Ana Sponsoru
Adapazarı Merkez Belediye Başkanı Süleyman DIŞLI

Adapazarı Ticaret Borsası

KROMEL

Kromel A.Ş.

Federal Elektrik

ÖNER TİCARET
Beyaz eşyada güvenilir adres

II

I. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ADAPAZARINDAKİ SOSYAL HAYAT HAKKINDA BAZI GÖZLEMLER

Yrd. Doç. Dr. Turgut SUBAŞI
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ, FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TARİH BÖLÜMÜ ÖĞRETİM ÜYESİ

Adapazarı'nda Şehirleşme

Adapazarı, XVI. yüzyılda, Osmanlı Devleti hakimiyetinde bir köy olarak kurulmuştur. "Ada" veya "Adaköy" denilen bu köy, XVII. yüzyılda, çevresindeki yerleşim yerleri için pazar yeri olarak seçilmiş ve bir süre sonra buraya "Ada Pazarı" denmeye başlanmıştır. Adapazarı ovasında Sakarya nehrinin kollarının düzensiz akışı ve sürekli yatak değiştirmeleri nedeniyle, ayrıca buraya doğudan gelenlerin Sakarya'yı, batıdan gelenlerin Çark suyunu aşmak zorunda kalmalarının, bu pazar yerinin sularla çevrili bir ada gibi görülmesine neden olduğu düşünülmeyle birlikte XIX. yüzyıldan itibaren bu pazar yerinin giderek bir ticaret merkezi haline geldiği anlaşılmaktadır¹.

Avrupa'dakinin aksine Türkiye'de yerel yönetim geleneği belediyecilikten önce ve farklı olarak gelişmiştir. II. Mahmut dönemi de, yönetimde 'merkezileşme' sonrası, taşrada önemli güç değişimleri yaşandıysa da, merkezden atanan memurlar görevlerini tam yerine getiremediklerinden Tanzimat bürokrasisi kentlerin yönetiminde önemli sorunlarla karşılaşmıştır. Tanzimat bürokratları tarafından belediye, yerel yönetimin gerçekleştirildiği bir alan olmaktan çok kentlerin bayındır, temiz ve aydınlığı hedeflenirken, bu aynı zamanda ülkenin çağdaş bir görünüme sahip olmasının bir aracı olarak da görülmüştür. İşte Tanzimat yönetimi, bu anlayışla, belediyeleri yerel yönetimin gerçekleştirildiği bir alan olarak görmediklerinden dolayı, köy idareleri ile kent belediyelerini ayrı statüde tutmuşlardır. Bu ayrımın oluşmasında merkezîyetçilik endişesi kadar, başkent de dahil, önemli şehirlerin bir an önce modernleştirilmesi isteği de vardır².

Bilindiği gibi, 1865'te Adapazarı'nda belediye teşkilatı kurulmuştur³. Adapazarı belediye haline geldikten sonra Tanzimat bürokratlarının bu isteklerine uygun biçimde yönetilmeye ve modernleştirilmeye gayret edilmiştir. Yalnız bu modernleşme çabalarının mali yükünün karşılanmasında problemler yaşandığı da anlaşılmaktadır. Belediyelerin bu mali yükü halktan aldıkları vergilerle karşılamaları halkla belediyeleri karşı karşıya getirmiştir. Modernleşme problemleriyle beraber bir taraftan yeni gelen göçmenlerin şehri hızla büyütmesi Adapazarı Belediyesi'nin ihtiyaçlarının artmasına neden olduğu anlaşılmıştır. Bu durum, 1895/1896 (H.1313) tarihli bir yazışmada aynen şöyle ifade

edilmektedir.

"...nüfus-u Adapazarı cesîm bir kasaba olduğu halde bir taraftan dahi müceddeden haneler inşâ ve muhâcirîn-i kesîre tavattûn ve iskânıyla gün be gün cesâmet ve me'mûriyeti tezâyüd eylemekte bulunduğundan çarşı ve mahâllât aralarındaki kaldırımların inşâ ve ta miri ve fenerler ikâdıyla derûn-ı kasabanın tanzîfât ve tenvîrâtı... belediye nâmına resm-i mezkûrun tarh ve istifâ edilegelmekte bulunduğu ve bunun bir senelik mecmu u hasılâtı altmış dört bin beş yüz guruşdan ibâret olduğu tahkikât-ı vak â ve kuyûd-ı resmîyeden anlaşılması ve fi'lvak i kasaba-yı mezkûrenin bir tarafından iktisâb şeref ve me mûriyet etmekte bulunmasından ve taşra belediyelerinin dersa âdet gibi ahâli-yi meclisinden tanzîfât-ı resmî olmamasından ve varidât-ı belediyesinin... ve bunun ref i ve ilgâsı cihetine gidilecek olur ise kasaba-yı mezkûrenin tamirât ve tanzîfâtına bakamayacak ve şeref ve me mûriyetden devr kalacağı..."⁴.

Bunun yanında XIX. yüzyılda Adapazarı'nın nüfusun artmasıyla, başka sorunların da yaşandığı anlaşılmaktadır. Şehrin hızlı büyümesi sonucu eski mezarlıkların çoğu şehir merkezinde kaldığı gibi, bu mezarlıklarda yer kalmaması nedeniyle yeni mezarlık oluşturulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 21 Kasım 1895 (H. 4 C. 1313) tarihli belgeden anlaşıldığına göre, Adapazarı'nda yeni bir mezarlık oluşturulması gereği ifade edilerek, bu yeni mezarlık oluşturulmasıyla beraber şehrin merkezinde kalmış eski mezarlıkların defne kapatılması da kararlaştırılmıştır. Yeni mezarlık için Adapazarı kaymakamlığının toplam altı bin dört yüz kuruş tahsis ettiği belirtilmektedir:

"...bu gibi memlekâtın ortasında bulunan mezarlıklardan hariç şehirde münâsib mahâlde ittihâzı irâde-yi seniyye iktizâsından bulunduğu binâ'en mezkûr mezarlığın etrâf-ı erbâ ası duvarla muhâfaza olunarak...kabristan ittihâzı umûm ahâli-yi kasaba ve eşrâf-ı memleket tarafından vuku bulan istihâm üzerine iktizâsının ifâsı mahâlde kaymakamlığına tebliğ olunmuş idi. Bu kere Adapazarı Kaymakamlığı'ndan alınan telgrafnâmede mezarlık ittihâz olunmak üzere... altıbin guruş bedel ile on beş dönüm mikdârı tarla dört yüz guruşa da bin arşın yol için başka mahâl mübâyaa edilmiş olduğundan..."⁵.

XIX. yüzyılda Adapazarı'nın büyümesinin ve şehirleşmesinin göstergesi olabilecek bir çok örnek bulmak mümkündür. Şehirdeki diğer yatırımların desteklenmesinde önemli yere sahip olan bankacılık faaliyetlerinin görülmesi de bunlar arasında düşünülebilir. Adapazarı'nın ilk bankalarından birinin "Adapazarı İslam Ticaret Bankası" olduğu ve bu bankanın XIX. yüzyılda açıldığı, bunun bir özel banka olarak, Bosnavî Hacı Ademzâde İbrahim Efendi ve dostları tarafından yüz bin lira sermaye ile kurulduğu şöyle açıklanmaktadır:

"...elli sene müddet ve yüzbin lira sermaye ile "Adapazarı İslâm Ticaret Bankası Osmanlı Şirketi" ünvanıyla teşkiline ruhsat i tâsı Adapazarı'nda

mûkim Bosnavî Hacı Ademzâde İbrahim Efendi ile rüfekâsı taraflarından istidâ edilen şirketin nizamnâme-yi dahili layihâsınca icrâ kılınan tadilât ve tashilât muvâfık görünmüş olduğundan mezkûr şirketin teşkiline aid muamelenin ifâsı husûsunun Ticaret ve Zira'at Nezâreti'ne havâlesi bitezkîr kaleme alınan irâde-yi seniyye layihâsı salef-ül beyân mazbata ve melfûfâtıyla arz ve takdîm kılınmağla... Adapazarı'nda mûkim Bosnavî Hacı Ademzâde İbrahim Efendi rüfekâsı tarafından bir şirket teşkiline Şûra-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararıyla ruhsât verilmiştir. Bu irâde-yi seniyyenin icrâsına Ticaret ve Zira'at nâzırı memurdur"⁶.

Şehirleşmenin göstergelerinden biri de fabrikalaşmadır. Adapazarı'nda XIX. yüzyılda sanayileşme çabalarının da fark edildiği ifade edilebilir. Ancak açılan fabrikaların toplum nazarında her zaman olumlu karşılanmadığı da söylenebilir. Fabrikaların kurulduğu yerler nedeniyle, ya da daha başka sebeplerden dolayı, toplumda bu tür karşı tepkilerin yaşandığı düşünülebilir. Detayları verilmeyen, 18 Temmuz 1898 (H. 28 S. 1316) tarihli bir jurnalden anlaşıldığı kadarıyla Adapazarı'ndaki bir fabrika meselesinden dolayı Adapazarı Ermeni cemaati bir yazı kaleme almıştır⁷.

Adapazarı'nın artan nüfusunun sadece şehirleşmeye değil, şehir çevresinde de atıl olan alanların değerlendirilmesine imkan sağladığı anlaşılmaktadır. Adapazarı ovasının daha iyi işlenmesinin nüfus artışına neden olduğu, başka kaynaklarda da ifade edilmiştir⁸. 8 Şubat 1888 (H. 25 Ca. 1305) tarihli bir belgede Adapazarı'nda Çırağ (?) Suyu üzerinde Mihofu adında birinin bir su değirmeni inşa etmek için izin istemesi ve isteğin değerlendirilmesi bulunmaktadır. Adapazarı ileri gelenlerinin ve ehl-i vukûfun yaptığı incelemeler sonucu değirmenin kurulmasına engel bir durumun olmadığı Şûra-yı Devlet'e bildirilmek istenirken, Su değirmeninin kurulması ile bazı yerlerin sular altında kalmasının özellikle tarihi bir köprünün de bundan etkilenecek durumda olduğunun düşünülmesinin, değirmenin inşaatının istenmemesine neden olduğu aynı belgeden anlaşılmaktadır:

"...İzmid Sancağı dahilinde Adapazarı kazası civarında Mihofu nâm kimesnenin üzerine su değirmeni inşâsı için ruhsâd talebinde bulunduğu arazinin sıhhat ve adem-i sıhhatine dair...ve celb ve davet edilen ahâli-yi vukûf ve hazırânın ifâdelerine nazâran arâzi-yi mebhûse sekiz on seneden beri zira'at oluna gelen araziden olub değirmen inşâsı mutasavvur olan mahâl dahi bunun dahilinde iddûğü ve ancak değirmen yapılacak mahâl ile kaza köprüsü beyninde tavilen onbeş ve araziden dokuz metro ki tavilen yüzotuzbeş metro kadar mahâlin köprü harimi olarak metrûk bulunduğu mütefehim olmuş ve ol bâbda ahâli-yi vukûf tarafından bir kıt a şehâdetnâme verilmiş olduğu ve lecel keşif oraya iki def'a vukûf bulan azimette civâr kura ahalisiyle muhâcirînden bazıları heyet-i keşfiye... bu köprünün asâr-ı âtikadan san atlı bir şey olmayub adi bir köprüdür. Asıl Sapanca gölünün mecrâ-yı kadîmi üzerinde mebnî ve bu köprüye yirmi dakika mesafede vak i cesîm ve kargîr köprü cidden

asâr-ı âtika ve inşâ'at-ı nefsiyeden olub bunun hedmi ca' iz olamaz ise de..."⁹.

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde yapılan yeni vergi düzenlemelerinin ülkenin her tarafında belirli sorunlara neden olduğu bilinmektedir. Daha Tanzimat döneminde bu nedenlerle Tanzimat'a karşı pek çok isyan çıkmıştır. Bunlar içerisinde bilinen en büyük isyanlar Burdur, Ayaş, Yalvaç, Denizli, Niş, Edirne, Marmara Adası ve Vidin'de görülmüştür¹⁰. Adapazarı'nda yeni vergi uygulamalarının da bürokratik problemlere neden olduğu bilinmektedir. Emlak ve gelir sahiplerinden ne kadar vergi alınacağı konusu 9 Haziran 1900 (H. 11 S. 1318) tarihli bir belgeden anlaşıldığı kadarıyla İzmit Mutasarrıflığı tarafından Şûra-yı Devlet'e sorulmaktadır. Şûra-yı Devlet'in verdiği cevaptan gelire göre belediyece tahsil edilecek vergiler ayrıntılı bir biçimde orijinal ifadesiyle şöyle açıklanmaktadır:

"...belediyece ahz ve tahsil olunmak üzere hane için beşbin guruşdan üçbin guruşa kadar...şehriye bir onbin guruşdan yirmibin guruşa kadar kıymetli olanlardan şehriye yirmi pare ve yirmibinden otuzbine kadar bir ve otuzbini tecavüz edenlerden iki guruş rüsûm ve tanzîfe ahzını ve bu kıymetinde emlak kalemince mukayyed olan kısm-ı muharrereye tevfiği münâsib olunacağı gösterilmiş olmağla ifâ-yı muktezâsı bâbında emr ü fermân hazret-i menlehülemdir"¹¹.

Merkeze Yakın Köylerin Mahalle Haline Getirilmesi

Giderek büyüyen Adapazarı'nda gerek idari ve gerekse büyümenin getirdiği diğer nedenlerle çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bunların belki de en başta geleni merkeze yakın köylerin mahalle olarak düzenlenmesidir. Buna en güzel örnek elimizde bulunan 1 Şubat 1327 tarihli vesikada görülmektedir.

"...Adapazarı Kazasına mesafe-i kurradan kaza merkezi olan kasaba civarında bulunan Hacıoğlu ve Erenler karyelerinin bir mahalle ve Tepekum karyesinin dahi bir mahalle âd ve itibar edilmesine ruhsat itâsı hakkında..."¹².

diye ifade edilen, bu belgeden de anlaşılacağı üzere merkeze yakın olan Hacıoğlu, Erenler ve Tepekum köylerinin mahalle olarak düzenlenmesi istenmekte olup bunun nedeni ise "cihet-i askeriyeye fevâid-i külliye hasıl olacağı"¹³ şeklinde belirtilmiştir.

Bu isteğin ardından yapılan yazışmalarda gerçekten "fevâid-i külliye" görüldüğünden dolayı buraların mahalle yapılmasına dair karar:

"bir mahalle âd ve itibar edilmesine Şura-yı Devlet kararıyla ruhsat verilmiştir. Bu irade-i seniyyenin içrasına Dahiliye ve Maliye Nezaretleri memur edilerek, 19 Mayıs 1328 tarihinde, Maliye Nezareti Vekili Cavid, Dahiliye Nazırı Arif, Sadrıazam Said Paşa tarafından imza konulmuştur"¹⁴.

Görüldüğü üzere Şura-yı Devlette ilgili yerlerin mahalle olarak kabul edilmesi kararlaştırılmış ve 23 Mayıs 1328 tarihinde bu karar padişahında

onayından geçerek yürürlüğe girmiştir.

Kararın alınmasından sonra "İzmid Mutasarrıflığına, Divân-ı Hümayun Müdüriyetine, Nüfus İdaresine" gerekli çalışmaların başlatılması için yazı gönderilmiştir. İlgili yazıda şöyle denilmektedir:

"Adapazarı kazası civarında bulunan Hacıoğlu ve Erenler karyelerinin bir mahalle ve Tepekum karyesinin dahi bir mahalle âd ve itibar edilmesine ruhsat i'tası hakkında Şura-yı Devlet kararıyla tanzim olunan irade-i seniyye layihası imza-yı hümayün cenâb-ı padişahi ile tasdik buyurularak devâir-i müte'allıkaya tebliğat icra kılındığı bâ tezkire-i samiyye izbar buyurulmuş İzmit mutasarrıflığına tebliğ edilmiş olduğundan olmağla mucibince icrâ-yı muktezası bâbında ve keyfiyet Divan-ı Hümayün nüfus idaresince de mu'amele-i lazime ifâsı zımmında işbu müzakere i'ta kılındı"¹⁵.

Görüldüğü üzere Hacıoğlu ve Erenler köylerinin tek bir mahalle olarak kabul edilmesi ve Tepekum köyünün de bir mahalle olarak kabul edilmesi kararlaştırılmakla beraber gerekli düzenlemelerin yapılması için çalışmaların başlatılması istenmiştir.

Yine bu döneme ait başka bir vesikada Adapazarı merkezine yakın Serdivan köyünün nüfus artışı nedeni ile dört mahalleye ayrılması hakkındaki bilgilere rastlanılmaktadır. Buna 1893 (H. 18 Mayıs 1311) tarihli vesikada:

"Adapazarı kazasına mülhak Rum Serdivan karyesi üç yüz haneye şamil olup bir muhtarlık idaresinde müşkilat çekilmekte ve emval-i miriye bakaya kılınmakta olduğundan bunun dört mahalleye tefrik ve taksiminde emval-i miriye ??? süret-i kemal süratle tahsil ve mu'amelat-ı sairenin dahi ??? mucib ve ??? bakayanın istifasını müteveccib olacağından bahisle icabının icrası kaza-yı mezbur idare meclisinden vürud eden mazbatada beyan ve izbar olunan bu misullu ??? tefrik ve teşkili idaresine şeref süduruna vabeste bulunmuş olduğundan arz ve istizanına keyfiyeti mücaseretle şerefsünuh olacak idare-i aliyeyi cenab-ı nezaret penahilerine..."¹⁶ diye belirtilmiştir.

Yukarıdaki belgeden de anlaşıldığı üzere Serdivan köyü bu dönemde Rumların yoğun olarak yaşamış olduğu bir yer idi. Nüfusu üç yüz haneye çıkmış olan söz konusu köyün idaresinde kolaylık sağlamak amacıyla bir düzenleme yapılması ihtiyacı doğmuştur. İşte bunun için Adapazarı İdare Meclisi, Serdivan köyünün dört mahalleye ayrılması ile ilgili bir yazıyı Dahiliye Nezaretine göndermiştir. Bu talep Dahiliye Nezaretinde 24 Haziran 1895 (H. Gurre-i Muharrem 1313) tarihinde görüşülmüştür¹⁷. Bu şekilde bir talebin iki sene sonra görüşülmesi çok dikkat çekici olup dönemin Osmanlı bürokrasisinin ne kadar ağır işlediği hakkında bize ipuçları verebilmesi açısından da önemli görülebilir. Sonuç itibarıyla nasıl bir karar alındığı ile ilgili yeterli bilgilere şu an için rastlanılamamıştır.

Adapazarı'nda İki Kaymakam

Adapazarı tarihiyle ilgili çalışmalar esnasında yerel idarecilere halk tarafından nasıl bakıldığı ve idarecilerin ne tür uygulamalarda buldukları ile

İlgili çok ilginç bilgilere ulaşmak mümkün olmuştur. İdarecilerin halka zulüm yaptıkları ile ilgili belgelerde bilgilere rastlanmakla beraber bunun karşısında gerçekten iyi bir idare uygulandığını gösteren bilgilere ulaşılmıştır. Örneğin 1889 (1307) sıralarında Adapazarı'nda kaymakamlık yapmış olan Mecdi Efendi hakkında verilen bir şikayetnamede şu bilgilere rastlanılmıştır:

"Adapazarı Kazası Kaymakamı Mecdi Efendi kazada eşkiya takibine gūzar, iken ... Soğuksu karyesinin imamı Osman Efendi ile Hacı Elvan Beg'i darp ettiğinden başka in'as olduğumuz halde çayırlarını darp ve hukuk u zevciyete men'ut namusumuzu payimal eylediklerinden ... lūtfen giriftar bulunduğumuz halimizi tahkik edilmek ve bu bab da namussuzluk ikmali için son dereceye kadar mu'adelet namına uğraşmak üzere ser'i sūretle me'mur u mahsusları iz'amı hukuk u umumiye namına istirham eyleriz İmza: Soğuksu karyesinden Kara Mehmed'in Zevcesi ??? , Surutam karyesinden Zados Han'ın anası, İbra Hanım, Karye- i Mezkurdan İral Hanım..."¹⁸.

Belgeden de anlaşılacağı üzere Adapazarı Kaymakamı Mecdi Efendi suçluları yakalamak için bölgede çeşitli takiplerde bulunurken bu sırada bir takım masum halkada zarar verdiği yönünde iddialar ortaya atılmıştır. Yukarıda Soğuksu halkından masum olduklarını iddiâ eden bu kişilerin bayan olması, kaymakamı bu şekilde suçlayarak kendilerine yapılan bu haksızlığın telafi edilmesini istemeleri oldukça dikkat çekicidir.

Ayrıca 18 Ağustos 1897 (19 Rebiyülevvel 1315) tarihli bir vesikadan anlaşıldığı kadarıyla, yedi seneye yakın Adapazarı kaymakamlığı yapan Mehmet Nezahet Paşa hakkında da suçlamalar yapılmıştır. Ancak bu örnekte bölge halkı hem fikir değildir. Halkın bir kısmı kaymakamı suçlarken, diğer bir kısmı da buna karşı çıkmış ve bunların iftira olduğunu iddia etmişlerdir. Kaymakam aleyhinde yazılan yazıya karşılık, kaymakamı haklı görenlerde, Paşa'yı destekler bir yazı kaleme almışlardır. Bu yazıda: "...Bir takım bilür bilmez adamlara temhir ettirdikleri" denilerek kaymakama destek çıkararak tepkilerini göstermişlerdir. Çünkü bu kesime göre Paşa "mühafaza-yı asayiş ve ta'mim için ve ma'arif ve ve i'marı memleket hakkında vazifesini...hiss-i ifâ ederek cümlelerin hoşnudiyetini kazanmış..." idi¹⁹. Paşa'yı destekleyen yazının altına müslim ve gayri müslimlerden oluşan bölgenin önde gelen saygın insanların önemli bir kısmı imza koymuşlardır. Bu yazının altında şu imzalar yer almıştır:

Eşrafdan: Salih, Sadık, Ahmed Sabri, Müderris Mehmed, İbrahim, Ulemadan Mehmed, Mekteb-i İbtidaiyye Muallimi Evveli İbrahim, Müfettişi Belediye İsmail.

Eşrafdan: Hulusi, Mustafa, Ahaliden Zühdi, Eşrafdan Mehmed, Hamdi, Sabit, Mehmed, Rum Metropolitide Vekili İstavri, Ahaliden Mustafa Sadık, Süleyman, Nev'hi, Halimi Eşrafdan Hakkı, Halis. A'raftan , Yunakid, Borki, Yordan.....Vasili. Tüccardan Yapanis, Protestan Milleti tarafından Doktor Kovalcıyan, Vekili Murahhas Ermeni Agop, Tombuluyan, Dimitri, İcracı Yanko, Nikoli, Doktor Yurdan , Binbaşı oğlu:..., Agop Daleryan, Ohannes Parkisyan, Dikran, Artin Halakiyan²⁰.

Yukarıda Paşa'yı destekleyen imzalara bakıldığında Paşa'nın kamuoyunun çoğunluğunun desteğini kazandığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Aslında dönemin Osmanlı idaresinde sık sık değişiklikler yapılmasına karşın Paşa'nın yedi sene boyunca Adapazarı Kaymakamlığında bulunmuş olması gerçekten faydalı işlerde bulunduğu ve bu yüzden geniş bir desteği kazandığını doğrulamaktadır. İmzalardan da anlaşılacağı üzere hele hele Adapazarı gibi çok karma bir bölgede bu kadar geniş bir kitleye kendini kabullendirmek gerçekten iyi bir idarenin olduğuna delildir.

Bunların dışında yine bazı Adapazarı kaymakamları ve İdare-i Meclis Heyeti hakkında da bazı suç duyuruları yapılmıştır. Yapılan tahkik sonucunda yargılanan bu kişilerin birtakım yolsuzluklar gerçekleştirdiği görülmüştür. Sonuçta suçları doğrultusunda bu kişiler cezalandırılmıştır²¹.

Kadınlar Hapishanesi'nin Yapılması Hakkında

Muhacirlerin iskanı ile büyüyen Adapazarı'nda zamanla çeşitli ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. İşte bunlardan biri de kadın tutuklular için bir hapishane teşkil edilmesi hakkındadır. 21 Şevval 1309 tarihli bir vesikada:

"Adapazarı Kazasının tevkifhanesi ittihaz olunan hane için şehri verilen elli kuruşun bedeli icarın tahsisatı olmamasına naşi kat' edilmiş olmasına binaen mevkufiyeti iktiza eden taife-i nisanın nerede bulundurulması lazım geleceği ifade ve istizanına dair kazayı mezkure kaymakamlığından alınan telgrafname muhasebe-i livaya ledel havale icare-yi mezburenin i'tası için ne tertib karşılığı olmadığından ve tertib haricinde memnu' idiğünden keyfiyet arz ve istizana lüzumu ifade kılınmış ve halbuki gerek adab-ı gerek adâb-ı umumiyeye muğayir hareketlerinden ve gerek bir takım cerayimlerinden mazuniyet ve mahkumiyetlerinden dolayı tevkifi iktiza eden inas için bir tevkifhanenin elzeminibulunmuş olmağla bunun için şehri münasib miktarı akçenin tahsisi hakkında.... olacak irade-i cenab-ı penahilerine intizar olunur"²² denilmiştir.

Belgeden de anlaşılacağı üzere aslında daha önceden kiralık olarak kullanılan bir yer hapishane görevini üstlenmişti. Fakat daha sonra bu kiralık yerin aylık bedeli olan elli kuruş ödenek kesildiğinden hapishanenin durumu tehlikeye girmişti. İşte bunun üzerine hapishane teşkili zorunlu olmuştu. Çünkü taife-i nisanın adaba mugayir hareketleri söz konusu idi. Bu amaçla dahiliye nezaretine yazı yazılarak icabının yapılmasının gerekliliği belirtilmişti.

ADAPAZARI'NDA YERLEŞEN MUHACİRLERİN SOSYAL GELİŞİMLERİ

XIX. yüzyıla gelindiğinde Fransız İhtilali sonucu ortaya çıkan "milliyetçilik" akımına karşı Avrupa Devletleri, İhtilal (Napolyon) Savaşları sonrası yaptıkları Viyana Kongresi'nde (1815) büyük bir tepki göstermişler ve çok uluslu yapılarını korumaya çalışmışlardır. Ancak söz konusu Osmanlı toprakları olduğunda milliyetçilik karşıtı politikayı bir tarafa bırakan Avrupalı Devletler, aksine milliyetçiliğin yayılması için çalışmalarda dahi bulunmuşlardır. Özellikle

Rusya'nın güttüğü politika sonucu yaşanan Osmanlı – Rus Savaşları Osmanlı Devletinin Balkan topraklarını kaybetmesine ve geri çekilmesine neden olmuştur. İşte bu geri çekilmeler sırasında önceden iskan edilmiş olan Türkler veya sonradan İslam'ı kabul eden bir çok ulus Anadolu'ya göç etmiştir. Böylece Osmanlı, Balkanlarda her toprak kaybettiğinde Anadolu'ya büyük göçler yaşanmıştır. Bu durum özellikle Batı Anadolu'da nüfus artışına neden olmuştur ki Batı Anadolu içerisinde hem münbit araziye sahip olması hem de yerleşime müsait olması nedeni ile o dönemlerde İzmit Sancağına bağlı Adapazarı kazası²³ önemli bir yer tutmuştur. Ayrıca gelen bu göçlere karşılık Osmanlı Devleti belirli bir düzen koymuş ve muhacirlerin mağdur olmaması için birçok çalışmalarda bulunmuştur.

Gelen göçleri düzenli bir şekilde yerleştirmek ve muhacirlere yardımcı olmakla görevlendirilmiş "Muhacir Komisyonunun," İzmit kaymakamlığına yazdığı tarihi beli olmayan bir belgede: Kırım ve "Bağçe Saray'dan" bir kısım muhacirin Adapazarı'na yerleşmek istediğini belirtmiş ve bunun için yer olup olmadığını sormuştur²⁴. Daha sonra bölgede müsait yerlerin olduğu belirtilmiş ve muhacirler kabul edilmiştir. Ayrıca Muhacir Komisyonu, kabul edilen muhacirlerin günlük yiyecek ihtiyaçlarının karşılanması için günlük yarımşar kıyve ekmek veya bedelinin verilmesi İzmit kaymakamlığından istenmiştir²⁵. Burada anlaşılacağı üzere, öncelikle Muhacir Komisyonunca muhacirler yerleşmek istedikleri yeri belirtmiş bunun akabinde komisyon söz konusu yerin kaymakamlığına baş vurmakta ve gerekli irtibat sağlandıktan sonra muhacirler belirli bölgelere iskan edilmektedir. Ayrıca muhacirlerin yiyecek ihtiyacının devlet tarafından karşılanmış olması dikkat çekici.

1899 yılına gelindiğinde Adapazarı'nda bulunan "Cami-i Cedid" mahallesinin nüfusu artmıştır.

"Adapazarı'nın Cami-i Cedid Mahallesinde iskan edilen Rumeli ve Bosna ve Tatar muhacirlerinin hane-i nüfusu teksir ederek bir muhtar ile idaresi kabil olmayacağından ve nam-ı atikânın ibkasıyla beraber Bosnalılarla bulunduğu semtin Hamidiye ve Tatarların mutavattın oldukları cihetin mecdiye namlarıyla bittevsim iki mahalle teşkili muamelat-ı mülkiye ve askeriyenin vakt ü zamanıyla matlub u ali dairesinde ceryanını temin edeceğinden bahisle icrayı icabı ifasını mutazammın İzmit mutasarrıflığından varid olan 5(?) sene 1316 tarihli tahriratın suret-i leffen huzur-u samî sadaret"²⁶.

Burada da görüldüğü gibi Yeni Camii (Cami-i Cedid) mahallesinde, bir çok ulustan oluşan muhacirler yaşamaktadır ve sayıları da gittikçe artmaktadır ki sonuçta mahallenin özellikle idarenin kolaylaştırılması için üç kısma ayrılması gerektiği belirtilmiştir. Bu üç mahallenin bir kısmı eski ismi ile anılırken Bosnalıların bulunduğu mahalleye "Hamidiye", Tatarların bulunduğu mahalleye "Mecidiye" isminin verilmesi istenilmiştir. Ayrıca yine aynı belgenin farklı bir kısmında bu mahalleye yerleşen muhacirlerin ilk zamanlar hane sayısının elli veya altmış iken zamanla göç ve akrabalık sonucu dört yüz seksen haneye yükseldiği belirtilmiştir²⁷. Yaklaşık on beş sene içerisinde bu şekilde bir artışın

olması hızlı bir nüfus artışını göstermektedir. Adapazarı kaymakamlığının istekte bulunması ile yeni oluşturulacak olan mahallelerin milletlere göre ayrılmak istenilmesi aynı milletten olan muhacirlerin belirli bir bölgeye yani yakın bölgelere yerleştirildiğini göstermekle birlikte, millet esasına göre ayrılmış olması düşündürücüdür.

Muhacirler Arasındaki Sorunlara Bir Örnek

1886 (H.1304) tarihinde Çerkez ve Gürcü Muhacirleri arasında bir takım sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunlara şu şekilde bir örnek vermek mümkündür.

"İzmit dahilinde Sapanca nahiyesinde sakin Gürcüler ile Çerkezler beyninde vuk'ua gelen nizâ-ı kîtâle ve bunun teskîni emrinde mahalliyeye ittihaz edilen tedâbir ve teşebbüsata dair livâ-ı mezkûr mutasarrıflığına Tabur Ağalığından şimdiye kadar verilen ma'lumat ve tafsilat ba-tevârih-i muhtelif arz ve iş'ar kılınmıştı mutasarrıf-ı livâ sa'adetlü ??? Efendi hazretlerinden bu kere dahi alunub bir süreti leffen takdim kılınan telgrafname de müşarûn-ileyhin dünkü gün bizzat mahal-ı vak'aya azimet ederek icab edenlere vesâye-i münasibe icrası ile beraber Gürcülerden maznun-u aliyye olan sekiz kişinin taht-ı tevkife sair icab edenlerin dahi isticvâb ederler ki ve şu nizâ'ı ve kıtalde Gürcülerin ??? tasaddiyat ve te'lifi için göndermiş olan silahsız ve masum adamları katli cüretleri husumet-i kavm eseri olmak üzere telakki edilmesinden ve telef olanlarla mecruhların ailelerince tab'i el vuk'u bulunan ah u enin Çerkezlere tesiri ??? etmesinden naşi şimdiki sükun u halin tebdil ve tağyiri melhuz bulunduğu nazaran mezkur ailelerin münasib miktarı azimesine cenab-ı hilafet penahi ile taltifleri tahkimi sükun eyleyeceği ve Gürcülerin hilâf-ı nizam taşımakta oldukları silahları toplattırılması Çerkezlerin cümle-i ifadattan olub bu babda ittihaz olunacak tedâbir ile ba'dema icra kılınacak tahkikat-ı netayicinin dahi bildirileceği gösterilmiş ve ber-vech maznun Çerkezlerden efradı telef veya cerhe dair olmaktan dolayı me'yus ve mezkur bulunan ailelerin azimesine cenab-ı zıllillahıye ile tatyib-i ??? temin ve tahkimi sükunete medar olacağı mütala'asına göre icâb-ı halin icrası vabeste irade-i merhamet..."²⁸.

Belgeden de anlaşıldığı üzere Sapanca'da bulunan Gürcü ve Çerkezler arasında olaylar çıkması nedeniyle İzmit mutasarrıfı merkeze çeşitli yazılar göndermiştir. Mutasarrıf, göndermiş olduğu yazılarda da görüldüğü üzere bizzat olay mahalline gitmiş ve sekiz Gürcü'yü yakalamıştır. Bununla beraber olayla ilgili geniş çapta bir araştırma yapan mutasarrıf, Çerkezlerin masum olduklarını ve tek dileklerinin Gürcülerin ellerindeki sijahtarın toplatılması olduğunu belirtmişlerdir. Belgeden de anlaşıldığı gibi Gürcüler barış için kendilerine gelen masum ve silahsız araçları dahi öldürmüşlerdir. Bu hareketleri Çerkezler tarafından "husumet-i kavm" olarak nitelendirilmiştir ki bu durum Gürcülerin suçlu olduğunu açık bir şekilde gösterebilir. Ayrıca Çerkezlerin zararlarının karşılanması ile ilgili öneride vesikada yer almıştır.

Muhacirlere Yapılan Yardımlar

Osmanlı Devleti, Balkanlarda ve Kafkaslardan gelmiş olan muhacirleri belirli bölgelere yerleştirdikten sonra çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Bu yardımlar nakdi, 'ayni, hane ve arazi verme şeklinde olmuştur. Ancak yapılan yardımlarda bazı aksaklıklar da olduğu göze çarpmaktadır. Bu durumun nedeni olarak devletin ekonomik sıkıntıları olmakla beraber yerel idarecilerin usulsüz davranışları da gösterilebilir. Bu çalışmada yardımlar konusunda birkaç örnek ele alınacaktır.

Adapazarı'na bağlı Akyazı nahiyesinin Ahmedler köyü devletin yapmış olduğu yardımların nasıl olduğu hakkında iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu konu ile ilgili 24 Şubat 1903 (26 Zilka'ade 1320) tarihli bir vesikada;

"Adapazarı kazasında Akyazı nahiyesinin Ahmedler karyesi Adasında iskân olunan kırk yedi haneden iki yüz kırk nüfus bilumum muhacirlerinin tohumluk için yüz yirmi kîle mısır'a muhtaç oldukları gibi mahsulun kadar da cümlesinin muhtaç iaşesi bulduklarına dair İzmit Mutasarrıflığından dahiliye nezareti-i müşarünileyhmanın 22.....sene 320 tarihli ve 5 numarolu tezkiresi ile beraber ticaret ve nafi'a nezareti gönderilmiş olmağla muhacirin-i merkumenin muhtacı-ı iaşe oldukları cümle- iş'ar.....bulunmasına nazaran nezaret-i celilelerinde de muktezasının ser'iyen ifâ ve ibtidâsına himmet "29.

yukarıdan da anlaşıldığı üzere Ahmedler köyünde kırk yedi hanede toplam iki yüz kırk muhacir yaşamakta olup bunların tohumluk olarak yüz yirmi kîle mısır ve geçinebilmeleri için zahireye ihtiyaçları bulunmaktadır. Osmanlı Devleti görüldüğü gibi muhacirlerin bu sıkıntılı hallerinden kurtulmaları için gereğinin yapılmasını karara bağlamıştır. Verilen tohumluk yardımları ile diğer yardımlar karşılıksız olmayıp hasad zamanında geri alınacaktır³⁰.

Yine muhacirlere yapılan yardımlara başka bir örneğe ise 1899 (1317) tarihli bir vesikada rastlanmaktadır. Bu vesikada Adapazarı'nın Rüstemler ve Kızılıçkorman mahallelerinde yerleşmiş olan muhacirlere yönelik nakit yardımından bahsedilmektedir:

"....muhacirin mesarifine karşılık şimdiye kadar havalename vürud etmediği ve geçen üç yüz on yedi senesi muhacirin masarifi tahsisatından on altı bin gurusî mikdarı havale bakiyesi var ise de sene nihayetine kadar akçe i'tasın da ba irade-i seniyye me' edilmiş olduğu ve Adapazarı'nın Rüstemler ve Kızılca orman nam mahallelerinde meskun muhacirine yemeklik olarak i'tası istirham olunan on üç bin gurusun sarf-ı mahsubuna müsaade-i celile nezaret penahilerinin şayan buyurulması muhasebe ifadesiyle tazmin olunur İzmit Mutasarrıfı Kazım. Sene 318"³¹.

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti Rüstemler ve Kızılıçkorman mahalleleri muhacirlerine on üç bin kuruş nakden yardımda bulunmuştur. Ancak belgeden de anlaşıldığına göre devlet ödemeleri zamanında yapamamıştır. Bu durumun nedeni olarak o dönem Osmanlı ekonomisinin içinde bulunduğu şartlar

olduğu düşünülebilir. Zor şartlar altındaki Osmanlı Devleti'nin muhacirlere yardım göndermesi, aşağıda ki tabloda da belirtileceği gibi hane ve arazi tahsis etmesi ayrıca kurulan köy ve mahallelerde imar faaliyetlerinde bulunmuş olması devletin muhacirlere yaklaşımı açısından önemlidir.

Adapazarı'nda Bulunan Bosnalı Muhacirler

Adapazarı'nda bulunan Bosnalı muhacirlerin kaç aile oldukları, hangi işlerle uğraştıkları, nereye iskan edildikleri, kız ve erkek nüfusları ve varsa ellerinde bulunan gayrimenkulları hakkında ki bilgiler aşağıda tablo şeklinde verilmektedir. Adapazarı'nda Bosnalı muhacirler büyük bir çoğunluğa sahip olmuşlardır. Muhacirlerin bu bölgeye yerleştirilmesinde elbette ki bölgenin coğrafyasının elverişliliği etkili olmuştur.

Mühakat	Mezkur Bulunduğu Mahal ve Kurra	Sıfati	Tarih-i hicreti	Mahal-i Viladeti	İsmi ve Şöhreti	Miktar-ı Nüfus		Yekun
						İnâs	Zekür	
Hane ve arazisi vardır	Çukur Ahmediye Mahallesi	Rençber	1301	Bosna	Hacı Mahmud Oğlu Hasan ve Hane-yi Ailesi	4	5	9
"	"	"	1302	"	Salih Oğlu Bekir ve Salih ve Hane-yi Ailesi	7	5	12
"	"	"	1302	"	Habib Oğlu İshak ve Hane-yi Ailesi	2	1	1
"	"	"	1305	"	Yahik Halil Damadı Mustafa ve Hane-yi Ailesi	5	3	8
Hanesi var arazisi yok	"	"	1308	"	Salih Ali Oğlu Osman bin Derviş ve Hane-yi Ailesi	2	2	4
Hane ve arazisi vardır	"	"	1306	"	?? İsmail Bin Osman ve Hane-yi Ailesi	0	1	1
Hanesi var arazisi yoktur Bosna'ya firar etmiştir	"	"	1305	"	?? Nazif bin Huseyin ve Hane-yi Ailesi	0	1	1
Hanesi var arazisi yok	"	Bakkal	1300	"	Mustafa Oğlu Ramazan ve Hane-yi Ailesi	0	1	1
"	"	Rençber	1308	"	Müteveffa Salih Oğlu Bekir ve Hane-yi Ailesi	1	3	4
Hanesi var arazisi yoktur Bosna'ya firar etmiştir	"	"	1304	"	Ahmet Oğlu Nazif ve Hane-yi Ailesi	0	1	1
Hanesi var	"	"	1305	"	Müteveffa Emin Mehmed	2	3	5
Adapazarı civarında Aralık nam mahalde arazisi küşat etmiştir	"	"	"	"	*** Hasan Mustafa ve Kardeşi	"	"	"
Hanesi ve arazisi vardır	"	"	1305	"	Hasan bin Huseyin ve Hane-yi Ailesi	2	2	4

Hanesi var arazisi yoktur	"	"	1301	"	Mumin Oglu Muharem ve Hane-yi Ailesi	0	1	1
"	"	"	1307	"	Hulusi Mehmed Bin Mustafa ve Hane-yi Ailesi	1	1	2
Hanesi var Bazarlık nam mahalde arazi küşad etmiştir	"	"	1305	"	Salih Oglu Ibrahim ve Hane-yi Ailesi	0	1	1
"	"	"	1306	"	Osman bin Ali ve Hane-yi Ailesi	1	1	2
Hanesi var arazisi yoktur	"	"	1306	"	Huseyin Oglu Recep ve Biraderi Mustafa ve Hane-yi Ailesi	0	2	2
"	"	"	1306	"	Mustafa Oglu Ismail ve Hane-yi Ailesi	2	2	4
Hanesini fûruhat ederek Bosna'ya Fırar etmiştir	"	"	1303	"	Mehmed bin Davud ve Hane-yi Ailesi	2	1	3
Hanesi var arazisi yoktur	"	"	1303	"	Salih Oglu Muharem ve Hane-yi Ailesi	1	2	3
Hanesi var Aralık civanında yenice arazi küşad	"	"	1303	"	Mehmed Oglu Ali ve Hane-yi Ailesi	1	2	3
Hanesi var arazisi yoktur	"	"	1307	"	Zülfikar Oglu Omer Biraderi Salih ve Hasan ve Hane-yi Ailesi	0	3	3
"	"	"	1306	"	Ibrahim bin Hasan ve Hane-yi Ailesi	0	1	1
Hanesi ve arazisi vardır	"	"	1305	"	Bekir bin Apdi ve Hane-yi Ailesi	0	1	1
Hanesi var arazisi yoktur	"	"	1306	"	Davud Oglu Derviş Bin Davud ve Hane-yi Ailesi	0	2	2
Hanesi Fûruhat ederek Bosna'ya fırar etmiştir.	"	"	1307	"	Ismail Oglu Salih ve Hane-yi Ailesi	1	3	4
Hanesi var arazisi yoktur	"	"	1303	"	Saide Oglu Bekir ve Hane-yi Ailesi	2	1	3
"	"	"	1309	"	Hasan Oglu Hasan ve Hane-yi Ailesi	2	3	5
Hanesi var Adapazan civanında Aralık nam mahalde arazisi küşad etmiştir	"	"	1308	"	Hasan Oglu Salih ve Hane-yi Ailesi	0	1	1

I. Meşrutiyet Dönemi'nde Adapazarı'ndaki Sosyal Hayat Hakkında Bazı Gözlemler

			1306		Anı Oğlu Rüstem ve Hane-yi Ailesi	1	1	2
Hanesi var arazisi yoktur		Yamacı	1301		Osman Oğlu Muhamem ve Hane-yi Ailesi	1	1	2
		Reçber	1306		Hasan Oğlu İbrahim ve Hane-yi Ailesi	1	1	2
			1300		Uzun Mustafa Oğlu Şakir ve Hane-yi Ailesi	3	2	5
			1306		Osman ?? Mustafa bin Mehmed ve Hane-yi Ailesi	2	2	4
Hane ve Dükkan ve arazisi vardır		Zahireci	1299		Salih Bin Omer ve Hane-yi Ailesi	3	2	5
Hanesi var arazisi yoktur		Reçber	1308		Yahya Oğlu Salih ve Hane-yi Ailesi	1	1	2
Hane var Adapazan civarında Aralık nem mahalde yenice arazi küşad etmiştir			1308		Osman Bin Osm ve Hane-yi Ailesi an	2	1	3
Hanesi var arazisi yoktur		Cibacı	1309		Üzeyir Mehmed ?? Üzeyir Bin Mehmed ve Hane-yi Ailesi	1	1	2
			1308		Konyak Seydi Bin Mehmed ve Hane-yi Ailesi	2	2	4
			1308		Konyak Aptı Bin Mehmed ve Hane-yi Ailesi	1	2	3
			1308		Mustafa Oğlu Mustafa ve Hane-yi Ailesi	1	1	2
		Reçber	1307		Hasan Bin Hasan ve Hane-yi Ailesi	1	1	2
Hane var Adapazan civarında Aralık nem mahalde arazi küşad etmiştir			1308		Kasım Bin Mustafa ve Hane-yi Ailesi	2	2	4
Hanesi var arazisi yoktur			1309		Ahmed Bin Mustafa ve Hane-yi Ailesi	1	2	3
			1309		Mustafa Bin İbrahim ve Hane-yi Ailesi	1	1	2
			1309		Ali Bin İdmişer ve Hane-yi Ailesi	3	2	5
Hane var Adapazan civarında Aralık nem mahalde yenice arazi küşad etmiştir			1308		Mehmed Bin Salih ve Hane-yi Ailesi	1	2	3

Hane var Aralık cıvanında			1306		Mustafa Bin Deriş ve Hane-yi Ailesi	3	4	7
Hanesini Füruhat ederek İzmit Vilayetine gitmiştir			1307		Beyzade Mehmed Bin İbrahim ve Hane-yi Ailesi	2	1	3
Hanesi var arazisi yoktur			1310		Hüseyin Bin Balıh ve Hane-yi Ailesi	0	1	1
			1310		Hasan Oğlu Süleyman ve Hane-yi Ailesi	0	1	1
		Cibacı	1311		Omer Oğlu Ali Bin Omer ve Hane-yi Ailesi	2	2	4
			1311		Hulusi Efendi Bin Hacı Lütfi ve Hane-yi Ailesi	4	3	7
			1311		Mehmed Oğlu Salih ve Hane-yi Ailesi	3	1	4
		Rençber	1310		Hacı Bekir Bin Salih ve Hane-yi Ailesi	1	2	3
			1310		Abdi Bin Mustafa ve Hane-yi Ailesi	4	1	5
			1310		Mehmed Oğlu Haşım ve Hane-yi Ailesi	3	1	4
Hanesi ve arazisi vardır	Cami-i Cedid Mahallesi		1300		Musa Çavuşoğlu Süleyman Biraderleri ve Hane-yi Ailesi	7	6	13
Bosna'ya Fırar etmiştir		Ekmekeci	1300		Bekir Bin Hacı Osman ve Hane-yi Ailesi	2	5	7
Hanesi ve arazisi vardır		Bakkal	1300		Bakkal Osman Mahdumu Hüseyin ve Biraderi Hazma ve Hane-yi Ailesi	4	3	7
			1300		Talıp Omer Bin Hacı Süleyman Biraderi Salih ve Hane-yi Ailesi	5	2	7
		Rençber	1300		Hacı Mustafa Mahdumu İbrahim ve Validesi ve Hane-yi Ailesi	1	1	2
Hane ve Arazisi vardır			1300		Hacı Hüseyin Bin Salih ve Hane-yi Ailesi	4	2	6
Hanesi var arazisi yoktur			1300		Bekir Bin Bekir ve Hane- yi Ailesi	1	3	4
			1300		Mustafa Bin Hüseyin ve Hane-yi Ailesi	4	4	8
			1303		Hacı Mustafa Bin İbrahim ve Hane-yi Ailesi	5	2	7
			1303		Hacı Hasan Oğlu Mustafa Mahdumu Abdi ve Hane-yi Ailesi	4	3	7

I. Meşrutiyet Dönemi'nde Adapazarı'ndaki Sosyal Hayat Hakkında Bazı Gözlemler

Derhalıyede meskun bulunduğu	"	Hoca	1307	"	Salih Efendi Huseyin ve Hane-yi Ailesi	1	1	2
Hanesi var arazisi yoktur	"	Reçber	1301	"	Hacı Şemsi Efendi Bin Derviş ve Hane-yi Ailesi	2	2	4
"	"	"	1301	"	İbrahim Bin Hacı Şemsi Efendi ve Hane-yi Ailesi	3	3	6
"	"	"	1301	"	Derviş Bin Hacı Şemsi Efendi ve Hane-yi Ailesi	2	2	4
"	"	"	1301	"	Hacı Hatıf Ahmed Efendi Bin Abdi ve Hane-yi Ailesi	1	2	3
"	"	"	1301	"	Nazif Efendi Bin Hasan Efendi ve Hane-yi Ailesi	3	3	6
"	"	"	1301	"	Abdi Bin Hasan Efendi ve Hane-yi Ailesi	1	1	2
"	"	"	1300	"	Naim Murat Bin Naim Hane-yi Ailesi	2	1	3
"	"	"	1300	"	Konak Oğlu Ahmed Bin Ali Hane-yi Ailesi	1	1	2
"	"	"	1302	"	Hasan Bin Salih Hane-yi Ailesi	1	1	2
"	"	"	1303	"	İbrahim Bin Hacı Reşid Hane-yi Ailesi	3	3	6
"	"	"	1303	"	Hacı Oğlu Abdurahman Bin Mustafa Hane-yi Ailesi	2	3	5
"	"	Terzi	1307	"	Terzi Derviş Ali Bin Mustafa Hane-yi Ailesi	0	1	1
"	"	Reçber	1303	"	Bakkal Nazif Bin Said Hane-yi Ailesi	5	4	9
"	"	"	1303	"	Karbeş Muharrem Bin Ali Hane-yi Ailesi	1	2	3
Bosna'ya Fırar etmiştir	"	"	1303	"	Erin Bin Ahmed Hane-yi Ailesi	0	1	1
Hane Var Arazisi yoktur	"	"	1304	"	Hassacı Bin ?? Hane-yi Ailesi	2	1	3
"	"	"	1304	"	Mehmed Bin Muharrem Hane-yi Ailesi	4	9	13
"	"	"	1300	"	Kolukzade Mehmed Beg Bin Mahmud Beg Hane-yi Ailesi	2	3	5
"	"	"	1302	"	Muharrem Bin Mustafa Hane-yi Ailesi	1	2	3
"	"	"	1302	"	İsmail Bin Atr Hane-yi Ailesi	2	3	5
"	"	"	1302	"	Ömer Bin Selim Hane-yi Ailesi	1	2	3
"	"	"	1302	"	Yusuf Bin Osman Hane-yi Ailesi	1	1	2
"	"	"	1302	"	Şenif Bin Salih Biraden Kamil Hane-yi Ailesi	1	2	3
"	"	"	1306	"	?? Bin Huseyin Hane-yi Ailesi	2	5	7
Bosna'ya Fırar etmiştir	"	"	1306	"	Başay-ı Abdi Bin Mehmed Hane-yi Ailesi	4	3	7

Sakarya İli Tarihi / Yakınçağ Döneminde Sakarya

Hanesi Var Arazisi yoktur	"	"	1306	"	Mteveffa Karabaş Oğlu Ömer Yetimleni Hane-yi Ailesi	2	1	3
"	"	"	1300	"	Suleymen Ağa Bin Hacı Osman Hane-yi Ailesi	4	3	7
Hanesi ve arazisi yoktur	"	"	1308	"	Mustafa Bin Atıf Hane-yi Ailesi	1	1	2
Hanesi ve Arazisi vardır	"	"	1308	"	?? Bin İsmail Hane-yi Ailesi	4	2	6
Hanesi Var Arazisi yoktur	"	"	1308	"	Rustem Bin İbrahim Hane-yi Ailesi Hane-yi Ailesi	3	3	6
"	"	"	1308	"	Ali Bin İbrahim Hane-yi Ailesi	2	3	5
"	"	"	1307	"	Recep Bin Abdullah Hane-yi Ailesi	3	2	5
Deraliyyeye Gittmiştir	"	"	1307	"	Salih Oğlu Yusuf Bin Salih Hane-yi Ailesi	3	1	4
Hanesi Var Arazisi yoktur	"	"	1308	"	Ali Osman Bin Hazayığ Hane-yi Ailesi	0	1	1
"	"	"	1303	"	Suleyman Bin Suleyman Hane-yi Ailesi	1	1	2
"	"	"	1302	Hersekli	Mustafa Bin Hasan Hane-yi Ailesi	1	1	2
"	"	"	1302	Bosna	Mustafa Bin Ali Hane-yi Ailesi	2	6	8
Hanesi yok Arazisi vardır	"	"	1300	"	Seyfiddin Ağa Bin Ömer Ağa Hane-yi Ailesi	1	2	3
Hanelen ve Arazileri var	"	Timar	1303	"	İbrahim Beğ Bin Hacı Adem Beğ Biraderi Hasan Beğ Hane-yi Ailesi	7	9	16
Hanesi Var Arazisi yoktur	"	Rençber	1303	"	Ahmed Oğlu Murat Bin Ahmed Hane-yi Ailesi	1	2	3
"	"	"	1310	"	İbrahim Bin Muhammed Hane-yi Ailesi	4	3	7
"	"	"	1310	"	Bosnalı Aziz Bin Mustafa Hane-yi Ailesi	2	5	7
"	"	"	1302	"	Hacı Bin Bekir Bin Hacı Hane-yi Ailesi	1	2	3
"	"	"	1310	"	Yaşar Mustafa Bin ??	3	7	10
Hanesi ve Arazisi yoktur	"	"	1300	"	Refet Akif Bin Yakub Hane-yi Ailesi	1	2	3
Hanesi Var Arazisi yoktur	"	"	1300	"	Suleyman Akif Bin Hacı Suleyman Hane-yi Ailesi	1	1	2
Hanesi ve Arazisi yoktur	"	"	1300	"	Hatiz Hasan Akif Bin Asım Hane-yi Ailesi	4	3	7
Hanesi Var Arazisi yoktur	"	"	1300	"	Husameddin Bin Hacı Abdullah Hane-yi Ailesi	4	2	6
"	"	"	1300	"	Ali Oğlu İbrahim Hane-yi Ailesi	1	1	2

I. Meşrutiyet Dönemi'nde Adapazarı'ndaki Sosyal Hayat Hakkında Bazı Gözlemler

			1301		Hacı İbrahim Oğlu Hamid Bin Salih Hane-yi Ailesi	1	3	4
			1301		Mehmed Bin Osman Hane-yi Ailesi	2	1	3
			1302		Salih Bin Derviş Hane-yi Ailesi	1	1	2
Hanesi ve Arazisi yoktur			1306		Omer Bin Satı Hane-yi Ailesi	0	1	1
Hane var Muhtacı Arazi	Bahşiler Mahallesi		1300		Catir Oğlu Catir	1	3	4
Hane ve Dükkan var			1300		Salih Bin İslam	3	1	4
Hanesi ve Arazisi yoktur			1300		Süleyman Bin Mehmed Hane-yi Ailesi	3	4	7
			1300		Hazma Oğlu Ahmed Hane-yi Ailesi	1	3	4
			1300		Adil Oğlu Ali Ve Biraden Hane-yi Ailesi	0	2	2
		Sersen	1300		Dişi Mustafa Bin Murat Hane-yi Ailesi	0	1	1
		Reçber	1300		Salih Oğlu Süleyman Hane-yi Ailesi	1	1	2
Hanesi ve Arazisi Var			1300		Nezir Oğlu Şaban Hane-yi Ailesi	0	1	1
Hanesi ve Arazisi yoktur			1303		Mustafa Oğlu Kalfa Hane-yi Ailesi	3	4	9
			1303		Mustafa Bin Süleyman Hane-yi Ailesi	4	4	8
			1303		Mustafa Oğlu Mehmed Hane-yi Ailesi	2	2	4
			1303		?? Oğlu Abdullah Hane-yi Ailesi	2	3	5
Hane ve Dükkan var			1305		?? Oğlu Hacı Anf Bin Ahmed Hane-yi Ailesi	0	1	1
Hanesi ve Arazisi yoktur			1304		Süleyman Oğlu İsmail ve Biraden Hane-yi Ailesi	3	4	7
		Camcı	1304		Hacı İbrahim Bin Süleyman Hane-yi Ailesi	2	2	4
		Reçber	1304		Ahmed Oğlu Ahmed Hane-yi Ailesi	2	1	3
		Kahveci	1307		Salih Oğlu Mustafa Hane-yi Ailesi	5	3	8
Hane ve Arazi Yok		Askerde	1303		Ahmed Oğlu Salih Hane-yi Ailesi	0	1	1
Hanesini Furuhat ederek Bosna'ya firar etmiştir.			1307		Bekir Oğlu Hoca Süleyman Akif Hane-yi Ailesi	3	1	4
Hanesi ve Arazisi yoktur		Kahveci	1303		Salih Oğlu Kahveci Mustafa Hane-yi Ailesi	2	3	5

Hane var yenice Arazi küşad etmiştir.	"	Rençber	1308	"	Hasan Bin Mustafa Hane-yi Ailesi	2	3	5
Hanesi ve Arazisi yoktur	"	"	1301	"	?? Ağa Bin Mehmed Hane-yi Ailesi	1	1	2
Hanesi var arazisi yok	"	"	1307	"	Mütevveffa Salih Bin Mustafa Hane-yi Ailesi	1	2	3
"	"	"	1305	"	İsmail Bin Yusuf Hane-yi Ailesi	3	1	4
"	"	"	1307	"	Mehmed Bin Osman Hane-yi Ailesi	2	1	3
"	"	"	1307	"	Yusuf Bin Osman Hane- yi Ailesi	2	1	3
Hanesi ve arazisi var	"	"	1307	"	Yaşar Oğlu Ali Hane-yi Ailesi	2	2	4
Hanesi var arazisi yok	"	"	1307	"	Ahmed Bin Osman Hane-yi Ailesi	2	1	3
Hanesi var yenice arazi küşad ediyor	"	"	1307	"	Salih Bin Osman Hane-yi Ailesi	2	1	3
Hanesi var arazisi yok	"	"	1307	"	Ahmed Oğlu Huseyin Hane-yi Ailesi	1	2	3
Hanesi var yenice arazi küşad ediyor	"	"	1308	"	Tozlak Oğlu Osman Bin İbrahim Hane-yi Ailesi	1	1	2
Hanesi var fükühat ederek Bosna'ya fırar etmiştir	"	"	1308	"	Salih Bin Bekir Hane-yi Ailesi	2	2	4
Hanesi var arazisi yok henüz iskan olmamış	"	"	1311	"	Safih Oğlu Ahmed ve Biraderi Hane-yi Ailesi	0	2	2
Hanesi var arazisi yok	"	"	1308	"	Adem Ağa Bin Ali Hane- yi Ailesi	1	3	4
"	"	"	1308	"	Mustafa Oğlu Mustafa Hane-yi Ailesi	2	2	4
"	"	"	1309	"	Ali Bin Mehmed Hane-yi Ailesi	2	3	5
Hanesi ve arazisi var	"	"	1310	"	Osman Bin Ali Hane-yi Ailesi	2	1	3
Hanesi yok arazisi yenice küşad edilmiştir	"	"	1308	"	Muharrem Bin Hazma Hane-yi Ailesi	3	3	6
Hanesi ve arazisi var	"	"	1307	"	Abdullah Bin Selim Hane-yi Ailesi	4	2	6
Hanesi var arazisi yok	"	"	1307	"	Başı Bin Selim Hane-yi Ailesi	1	5	6
"	"	"	1307	"	Ali Bin Salih Hane-yi Ailesi	0	1	1
Dersaadette çalışmakta olduğu	"	"	1308	"	Salih Bin Numan Hane-yi Ailesi	0	1	1

I. Meşrutiyet Dönemi'nde Adapazarı'ndaki Sosyal Hayat Hakkında Bazı Gözlemler

Hanesi var arazisi yok			1307		Musatafa Bin Numan Hane-yi Ailesi	1	2	3
			1309		Reşid Bin Mustafa Validesi birlikte Hane-yi Ailesi	1	1	2
Hanesi var yenice Adapazarı civarında arazi küşad ediyor			1307		Mehmed ?? Hane-yi Ailesi	1	3	4
Hanesi ve arazisi var			1310		Hasan Oğlu Hazır Hane-yi Ailesi	0	1	1
Hanesi var arazisi yok			1310		Salih Oğlu Abdullah Hane-yi Ailesi	3	3	6
Hanesi var arazisi yok			1300		Osman Oğlu Tahir Hane-yi Ailesi	3	3	6
Hanesi var arazisi yok			1305		İbrahim Bin Mustafa Hane-yi Ailesi	1	2	3
Hanesi var Yenice Arazi küşad ediyor			1307		Ahmed Bin Selim Hane-yi Ailesi	4	3	7
Hanesi var arazisi yok	Babuşcular Mahallesi		1300		Said Oğlu Aziz ve Arif Hane-yi Ailesi	3	4	7
Karamürsel Kazasına İskan etmiştir			1300		Tozlak Salih Oğlu Salih Hane-yi Ailesi	1	4	5
Hane var Arazileri yok			1300		Zeybek Oğlu Mustafa ve Biraderi Hane-yi Ailesi	2	6	8
			1304		İsmail Bin Salih Hane-yi Ailesi	4	1	5
			1304		Akrif Bin Tahir Hane-yi Ailesi	7	7	14
Hanesi ve Arazisi vardır			1306		Süleyman Oğlu Hacı Yusuf Hane-yi Ailesi	2	6	8
			1306		Mehmed Oğlu Osman Hane-yi Ailesi	1	1	2
			1300		Murad Beg bin İbrahim Hane-yi Ailesi	4	1	5
Hanesi var arazisi yok			1305		İbrahim Oğlu Hüseyin Hane-yi Ailesi	2	2	4
			1305		Bosnalı Osman ağa bin Mustafa Hane-yi Ailesi	2	2	4
Hanesi yok yenice arazisi küşad ediyor			1302		İbrahim bin İbrahim Hane-yi Ailesi	2	1	3
Hanesi var arazisi yok			1307		Ömer oğlu Hasan Hane-yi Ailesi	0	1	1
			1300		Ali Oğlu Mehmed Hane-yi Ailesi	4	5	9
			1308		Salih Oğlu Derviş Hane-yi Ailesi	2	4	6
Hanesi ve arazisi vardır			1308		Kobaşlı Mahmud Hane-yi Ailesi	2	3	5

Hanesi var arazisi yok	"	"	1301	"	Müteveffa Ferhat beg mahdumu Ali Hane-yi Ailesi	1	1	2
"	"	"	1307	"	Amapud oğlu Mehmet ve biraderi Mustafa Hane-yi Ailesi	2	2	4
Hane ve Arazisi yoktur	"	"	1308	"	Osman oğlu Osman Hane-yi Ailesi	2	4	6
"	"	"	1310	"	Omer bin Hacı Ali Hane- yi Ailesi	0	2	2
Hanesi var arazisi yok	"	"	1304	"	Omer efendi bin Ali Aga Hane-yi Ailesi	3	4	7
"	"	"	1307	"	Koca Hasan Hane-yi Ailesi	3	5	8
"	"	"	1309	"	Çuhali Yusuf Hane-yi Ailesi	3	1	4
"	"	"	1302	"	Müteveffa Osman çavuş eytamları Hane-yi Ailesi	2	2	4
"	"	"	1309	"	Bosnalı Bayram Hane-yi Ailesi	3	4	7
Hane var Arazisi yoktur	"	"	1300	"	Nazif Hane-yi Ailesi	3	3	6
"	"	"	1301	"	Aynka Omer Beg Hane- yi Ailesi	6	1	6
"	"	"	1300	"	Salih Hane-yi Ailesi	3	3	6
"	"	"	1307	"	Hacı Bekir Hane-yi Ailesi	4	1	5
"	"	"	1310	"	Bosnalı Hasan Hane-yi Ailesi	4	1	5
Hanesi var Yenice aralıkta arazi küşad ediyor	"	"	1307	"	Bosnalı Kara Moya Hane-yi Ailesi	3	2	5
"	"	"	1307	"	Selim Oğlu Tosun Hane- yi Ailesi	0	1	1
"	"	"	1308	"	Şaban Abdü Beg Hane-yi Ailesi	2	3	5
"	"	"	1307	"	Selim ?? Hane-yi Ailesi	1	1	1
Hane var Arazisi yoktur	"	"	1307	"	?? Osman Hane-yi Ailesi	4	1	5
Hane ve Arazi yok	"	"	1301	"	Derviş Oğlu Mustafa Hane-yi Ailesi	0	1	1
"	"	"	1301	"	Hasan Oğlu Rağid Hane- yi Ailesi Hane-yi Ailesi	2	2	4
Hane var Arazisi yoktur	"	"	1301	"	Salih Oğlu Hasan Hane- yi Ailesi	1	2	3
"	"	"	1301	"	Mustafa Oğlu Mehmed Hane-yi Ailesi	0	3	3
Hane ve Arazi yok	"	"	1301	"	Hasan Oğlu Ali Hane-yi Ailesi	3	1	4
"	"	"	1302	"	Mustafa Oğlu Fazlı Hane-yi Ailesi	0	1	1

I. Meşrutiyet Dönemi'nde Adapazarı'ndaki Sosyal Hayat Hakkında Bazı Gözlemler

			1303		Mustafa Oğlu Abdurrahman Hane-yi Ailesi	0	1	1
			1301		Bosnalı Mehmed Oğlu Ali Hane-yi Ailesi	0	1	1
Dersaadette Terzilik ediyor imiş		Terzi	1301		Mehmed Hane-yi Ailesi	0	2	2
Hane ve Arazisi vardır	Aziye	Dava Vekili	1300		Hasan Hilmi Atif Bin Hasan Hilmi Hane-yi Ailesi	6	2	8
Hane ve arazileri yoktur	Babuşcular Mahallesi	Rençber	1309		Hakkı Bin Ömer Hane-yi Ailesi	2	2	4
Hane ve Arazisi	Aziye		1300		Fuat Bekir Erendi Hane- yi Ailesi	3	1	4
Bosna'ya fırat etmiştir			1300		Ferudun Aga Bin İbrahim Hane-yi Ailesi	2	1	3
Kaysenye nakli mekan etmiştir			1300		Çarkez Bekir oğlu Bekir ve Salih Hane-yi Ailesi	6	4	10
Hane ve Arazisi vardır			1300		İsmail Begzade Bin Salih Bin Ali Bin Hane-yi Ailesi	2	3	5
Karamürsel kazasında			1300		Zaim Oğlu Hüseyin Bin Mahmud ve Biraderi Bekir Hane-yi Ailesi	3	4	7
Hane ve Arazisi vardır			1306		Ahmed Bin Ali Hane-yi Ailesi	5	4	9
Dersaadette Meskun Hane ve Arazisi yoktur			1304		Osman Bin Atif Hane-yi Ailesi	0	3	3
Hane ve Arazisi vardır			1304		Adil Bin Hasan Hane-yi Ailesi	1	1	2
			1304		Mustafa Oğlu Şerif Hane- yi Ailesi	0	1	1
			1304		Karabaş Oğlu Hüseyin Hane-yi Ailesi	1	4	5
Hane ve Arazisi yoktur			1304		İbrahim Oğlu Mustafa Hane-yi Ailesi	2	2	4
Hane ve Arazisi vardır			1304		Karabaş Oğlu Ahmed Bin Salih Hane-yi Ailesi	2	2	4
			1304		Haşim Bin Hasan Hane- yi Ailesi	1	4	5
Hane ve Arazisi yoktur			1304		İsmail Beg Oğlu Mustafa Bin İsmail Hane-yi Ailesi	3	1	4
			1304		Hüseyin Oğlu Muharrem Hane-yi Ailesi	2	2	4
Hane ve Arazisi vardır			1304		Mustafa Oğlu Salih Hane-yi Ailesi	1	2	3

			1304		Ibrahim Oglu Suleyman Hane-yi Ailesi	3	2	5
			1304		Suleyman Oglu Abdullah Hane-yi Ailesi	3	2	5
			1304		Hassan Oglu Ibrahim Hane-yi Ailesi	2	5	7
Hane ve Arazisi yoktur			1304		Ismail Oglu Şevket Hane-yi Ailesi	1	2	3
Hane ve Arazisi vardır			1304		Ismail Oglu Osman Hane-yi Ailesi	3	4	7
Hane ve Arazisi yoktur			1304		Yusuf Bin Yusuf Hane-yi Ailesi	1	3	4
Hane var Arazisi yoktur			1304		Muharrem Oglu Ramazan Ve Bideri Bekir Diğeri Sefer Hane-yi Ailesi	5	6	11
Hane yoktur Arazisi vardır			1304		Nazif ve Hane-yi ailesi	1	1	2
Hane ve arazisi vardır			1304		Begik Ahmet Oglu Sabit Validesi	1	1	2
Hanesi var arazisi yoktur			1306		Kopaşlı Derviş hane-yi ailesi	1	2	3
Yekun ***						480	543	1023
Hane ve arazisi vardır	Çay Kışla Karyesi	Rençber	1300	Bosna	Ali bin Mehmed	1	2	3
			1301		Adem bin Ibrahim	3	5	8
			1301		Salih Oglu Ali	2	4	6
Hane var Arazisi yoktur			1301		Yusuf bin Omer	1	1	2
Hane ve arazisi vardır			1300		Hasan bin Mehmed	2	2	4
			1300		Salih bin Hacı Hasan	1	5	6
			1300		Suleyman bin Salih	3	4	7
			1301		Muharrem bin Muhammed	3	2	5
			1301		Şaban bin Ibrahim	2	3	5
Hane var Arazisi yoktur			1304		Hasan bin Huseyin	1	1	2
Hane ve arazisi vardır			1305		Ibrahim Bin Huseyin	2	1	3
			1305		Ragib bin Naim	4	2	6
Hane ve Arazisi yoktur			1306		Omer bin Derviş	0	1	1
Hane ve arazisi vardır			1307		Ibrahim bin Mehmed	3	1	4

			1307		Mustafa Bin İbrahim	2	1	3
			1304		Halil bin Hüseyin	4	1	5
			1304		İbrahim bin Hüseyin	1	3	4
			1308		Hasan bin Nuban	2	1	3
			1305		Ali bin Hasan	1	1	2
Hane ve arazisi yoktur			1311		Mustafa bin Haşım	1	1	2
Yekun						519	585	1104

İzmid sancağına tabii Adapazarı kazasında mukim bulunan Bosna muhacirininin miktarı ??? defterde muharrer olduğu üzere cem'an bin yüz dört nüfus ibaret bulunduğu tahkikât-ı vak'adan anlaşılmağla tasdik ...ol babda ferman 11 Rebiyülevvel sene 1313 ve fi 20 Ağustos sene 1311

Tabloda toplam 262 kayıt ve 1104 nüfus mevcuttur. 57 hane Çukur Ahmediye Mahallesi, 64 hane Cami-i Cedid Mahallesi, 50 hane Bahşiler Mahallesi, 44 hane Babuşçular Mahallesi, 27 hane Aziziye Mahallesi ve 20 hane de Çaykışla Mahallesi iskan edilmiştir. Bunlardan 43'ünün hane ve arazisi yok, 69'unun hane ve arazisi var, 129'unun ise hanesi var ama arazisi yok. Kalanların bir kısmı geri dönmüş, bir kısmının hanesi yok arazisi var, bir kısmı farklı bölgelere göç etmiş, bir kısmı da İstanbul'da çalışmaya başlamıştır.

Bu göçmenlerden 3'ü bakkal, 1'i yamacı, 1'i dava vekili, 1'i zahireci, 7'si cibacı, 1'i ekmekçi, 1'i hoca, 2'si terzi, 1'i tımar, 1'i serseri, 1'i camcı, 2'si kahveci, 2'si asker, 238'i de rençberdir.

1299'da 1, 1300'de 46, 1301'de 26, 1302'de 15, 1303'te 21, 1304'te 31, 1305'te 14, 1306'da 24, 1307'de 34, 1308'de 22, 1309'da 10, 1310'da 13, 1311'de 5 hane hicret etmiştir. Hicret eden 262 haneden 261'i Bosnalı, 1'i ise Hersekli'dir.

Bosnalı Muhacirlerden Olup Hane ve Arazisi Olmayanların Listesi:

Yukarıdaki Bosnalı muhacirlere ait tablo içerisinde hane ve arazi ihtiyacı olanlar devlet tarafından aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi belirlenmiştir.

Mülhakat	Mezkur Bulunduğu Mahal ve Kurra	Sıfatı	Tarih-i hicreti	Mahal-i Vilayeti	İsmi ve Şöhreti	Miktar-ı Nüfus		Yekun
						İnäs	Zekür	
Hane ve arazisi yoktur	Çukur Ahmediye Mahallesi	Rençber	1309	Bosna	Hasan Oğlu Hüseyin ve hane-yi ailesi	2	3	5
"	"	"	1308	"	Yahya Oğlu Salih ve hane-yi ailesi	1	1	2
"	"	"	1309	"	Aziz Mehmed Oğlu Aziz ve hane-yi ailesi	1	1	2
"	"	"	1308	"	Konyak Seyfi Bin Mehmed ve hane-yi ailesi	2	2	4
"	"	"	1308	"	Konyak Abdî Bin Mehmed ve hane-yi ailesi	1	2	3

Sakarya İli Tarihi / Yakınçağ Döneminde Sakarya

			1308		Mustafa Oğlu Mustafa ve hane-yi ailesi	1	1	2
			1307		Bulbacı Hüseyin ve hane-yi ailesi	1	1	2
			1309		Hasih Ahmed Bin Mustafa ve hane-yi ailesi	1	2	3
			1309		(?) ve hane-yi ailesi	1	1	2
			1310		Bayram hane-yi ailesi	0	1	1
			1310		Hasan Oğlu Süleyman ve hane-yi ailesi	0	1	1
			1310		Hacı Bekir Bin Salih ve hane-yi ailesi	1	2	3
			1310		Abdi Bin Mustafa ve hane-yi ailesi	4	1	5
			1310		Mehmed Oğlu Haşim ve hane-yi ailesi	3	1	4
	Cami-i cedid mahallesi		1300		Bekir bin Bekir ve hane-yi ailesi	1	3	4
			1300		Mustafa bin Hasan ve hane-yi ailesi	4	4	8
			1303		Hacı Mustafa bin İbrahim ve hane-yi ailesi	5	2	7
			1301		İbrahim bin Hacı Şemsi Efendi ve hane-yi ailesi	3	3	6
			1301		Derviş bin Hacı Şemsi Efendi ve hane-yi ailesi	2	1	3
			1302		Hasan bin Salih ve hane-yi ailesi	1	1	2
			1306		Karabaşoğlu Omer *** ve hane-yi ailesi	2	1	3
			1308		Mustafa bin Atif ve hane-yi ailesi	1	1	2
			1308		Ali Osman bin Hazaci ve hane-yi ailesi	-	1	1
			1300		Refet Efendi bin Yakup ve hane-yi ailesi	1	2	3
			1306		Omer bin Salih ve hane-yi ailesi	-	1	1
	Bahşiler Mahallesi		1300		Hamza oğlu Ahmed ve hane-yi ailesi	1	3	4
			1311		Salih oğlu Ahmed ve biraderi hane-yi ailesi	-	2	2
			1310		Salih oğlu Abdi ve hane-yi mahallesi	3	3	6
	Babuşcular Mahallesi		1305		Osman ağa bin Mustafa ve hane-yi ve mahallesi	2	2	4
			1308		Salih oğlu Derviş ve hane-yi mahallesi	2	4	6
			1307		Koca Hasan ve hane-yi mahallesi	3	5	8
			1309		Çukalı Yusuf ve hane-yi mahallesi	3	1	4
			1302		Müteveffa Osman havas yetimleri ve hane-yi mahallesi	2	2	4
			1309		Bosnalı Bayram ve hane-yi mahallesi	4	4	8

			1307		Parıtlı Hacı Bekir ve hane-yi mahallesi	4	1	5
			1310		Bosnalı Hasan ve hane-yi mahallesi	4	1	5
	Bahşiler		1301		Derviş oğlu Mustafa ve hane-yi mahallesi		1	1
			1301		Hasan oğlu Reşid ve hane-yi mahallesi	2	2	4
			1301		Hasan oğlu Ali ve hane-yi mahallesi	3	1	4
			1302		Mustafa oğlu Fazlı ve hane-yi mahallesi		1	1
			1303		Mustafa oğlu Abdurrahim ve hane-yi mahallesi		1	1
			1301		Mehmet oğlu Ali ve hane-yi ailesi		1	1
			1309		Hakkı bin Ömer ve hane-yi ailesi ve hane-yi ailesi	2	2	4
			1304		İbrahim oğlu Mustafa ve hane-yi ailesi	2	2	4
			1304		Mustafa Bin İsmail ve hane-yi ailesi	3	1	4
			1304		Huseyin oğlu Muharrem ve hane-yi ailesi	2	2	4
			1304		İsmail oğlu Şevket ve hane-yi ailesi	1	3	4
			1306		Ömer bin Derviş ve hane-yi ailesi		1	1
			1311		Mustafa bin Haşim ve hane-yi ailesi	1	1	2
					Yekün	83	88	171

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere 20 Ağustos 1893'te (20 Ağustos 311) Adapazarı'nda ev ve arazisi olmayan yüz yetmiş bir muhacir bulunmakta olup bunların seksen üçü kadın seksen sekizi erkek idi. Yukarıda isimleri belirtilen muhacirlerin çiftçi olmasına rağmen arazilerinin olmaması çok dikkat çekicidir ki bu durum bazı yolsuzluklar neticesinde ortaya çıkmıştır. Aslında Osmanlı Devleti, muhacirlere ait olmak üzere bazı yerler tahsis etmişti. fakat "...hali ve mahlul araziden olmak üzere Adapazarı'nca mevcudu iskan ve ziraate elverişli bir çok mahaller ber muktaza-yı İrade-i seniye-i hazreti tacidari muhacirin-i merkumeye ita olunacak yerde bila nizam bazı yerli müteneffizan ile memurine verilmiş ..." Buradan da anlaşılacağı gibi devletin merkezden muhacirlerin yerleşmesi için ayırmış olduğu bazı topraklar yörenin ileri gelenleri ve memurlarınca kendi aralarında paylaşılmıştır. Bu usulsüzlük devlet tarafından anlaşılacak merkezden gönderilen görevliler tarafından da tespit edilmiştir. Bu çalışmalar sırasında yukarıda gösterilen birinci tablo hazırlanarak Bosnalı Muhacirlerin genel durumu tespit edilmiştir. Buna göre bir kısım muhacirlerin hane ve arazisi olmadığı hakkında ikinci bir liste çıkarılmıştır. Bu doğrultuda muhacirlere ayrılmış olan toprakların kendilerine verilmeyerek yörenin ileri gelenleri ile memurlar arasında paylaşıldığı tespit edilerek bu toprakların asıl sahibi olan muhacirlere verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Çukur Ahmediye mahallesinde 14, Cami-i Cedid mahallesinde 11, Bahşiler mahallesinde 16 ve Babuşçular mahallesinde 8 olmak üzere toplam 49 ailenin hane ve arazisi bulunmamaktadır. Bu muhacirlerin hepsi rençberdir. Hepsisi Bosna'da doğmuştur.

1300'de 4, 1301'de 6, 1302'de 3, 1303'te 2, 1304'te 4, 1305'te 1, 1306'da 3, 1307'de 3, 1308'de 7, 1309'da 7, 1310'da 7, 1311'de 2 aile hicret etmiştir.

Adapazarı'nda Bulunan Çerkez Muhacirler

Adapazarı'nda bulunan Çerkezler' hakkında 1885 (5 Mart 1303) tarihinde düzenlenen nüfus sayımında anlaşıldığı üzere Çerkezler Sapanca nahiyesinin Şadiye köyünde yoğun olarak iskan ettirilmiştir. Yüz otuz dokuz adet nüfus ve elli beş hane tespit edilmiştir. Bunlar yoğunluk olarak rençberlik ile meşgul olmakta olup farklı mesleklerden olanlar da vardı³².

Sağ mı?	Meskun bulundu u yer	Sağlı durumu	mesl eği	Boy saç rengi göz rengi	Yaş	Doğum tarihi	İsm ve şöhreti	Doğum yeri	A il e	ha ne no	Sir a no
	Şevahiye	Tam	-	Orta kırca ela	70	1229	Taluşan Bey bin Ahmed Bey	Şozanve g	1	1	1
	Şevahiye	Tam	-	Orta sarı ela	60	1239	Rıza Bey bin Ahmed Bey	Şozanve g	1	2	2
	Şadiye	"	-		10	1289	Mahdumu Hakkı Bey bin Rıza Bey		2		3
	"	-	---	Orta esmer ela	35	1264	___ Hasan bin Şuman		3		4
	"	-	-		6	1293	___ Şuman bin Abdullah		4		5
	"	Tam	Hizmet kar	Orta kır ela	60	1239	Hizmetkârı Musa bin Ali		5		6
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Orta kahve ela	30	1269	İki seneden beri Rıza Beyin hanesinde ___ Osman bin Abdullah		6		7
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Orta sarınca mavi	35	1264	Omer bin Subac	---	1	3	8
	Şadiye	"	-		13	1286	__ mahdumu İshak bin Namtic		2		9
	"	"	-		7	1292	Diğeri Daver bin "		3		10
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Orta sarı mavi	60	1239	Ozver bey bin Sebaç		1	4	11
	Şadiye	-	-		14	1285	Mahdumu hacı bey bin Ozver Bey		2		12
	"	-	-		12	1287	Diğeri İsmail bin "		3		13

I. Meşrutiyet Dönemi'nde Adapazarı'ndaki Sosyal Hayat Hakkında Bazı Gözlemler

				5	1294	Diğen _____ bin		4	14
									3
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Orta ___ mavi	60	1239	Hahuz Zıkrı bin Sual	Paşak	1 5 15
	Şadiye	"		" - "	8	1291	Mahdumu Mehmed bin Zikri	"	2 16
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Uzun sarı mavi	50	1249	Ali Ağa bin Osman	Paşak	1 6 17
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Uzunca esmer ___ela	41	1258	Omer bin Hacı Mustafa	Gemşeh r	1 7 18
	Şadiye	"			1	1298	Mahdumu Mehmed bin Omer	"	2 19
	"	"		Orta kır ela	75	1224	Onun pederi Mustafa bin Abdullah	"	3 20
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Uzun kahve esmer ela	40	1259	Omer bin _____	_____ -	1 8 21
	Şadiye	"			13	1286	Mahdumu Süleyman bin Mehmed		2 22
	"	"			9	1290	___ Ali bin Mehmed		3 23
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Orta kahve ela	35	1264	Ali bin Satuğ	_____ -	1 9 24
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Orta kahve ela	30	1269	Ali bin Şuşerdeğ	Şozanmv eg	1 10 25
									4
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Orta kırca ela	55	1244	Haydar bin Hasan	Şozanmv eg	1 11 26
	Şadiye	Tam			10	1289	Mahdumu Mehmed bin Haydar		2 27
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Orta kır ela	60	1239	Koç Beğ bin _____	Şozanmv eg	1 12 28
	"	"	Hizm etkar	Orta kahve ela	27	1272	Hizmetkar Ali bin Abdullah		2 29
Ma ktul	Şevahiye	_____	Renç ber	Uzunca ___Beğ Paşalı	70	1229	Baç İbrahim bin Tagaç	Şozanmv eg	1 13 30
	Şadiye				11	1288	___ Hüseyin bin Uğu Ketük		2 31
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Orta kır ela	50	1249	Yesi Mehmed bin Naşhu	Dirşev	1 14 32
	"	"			4	1295	Evlad ___ Hüseyin bin Ali		2 33
	"	"			11	1288	Hizmetkar Yusuf bin Ahmed		3 34

Şevahiye	Tam	Rençber	Orta sarı mavi	30	1269	Sarı Mustafa bin Naşhu	Dirşev	1	15	35
"	"	"	"	6	1293	Mahdumu Tevfik bin Sarı Mustafa		2		36
Şevahiye	Tam	Rençber	Kısa esmer__ela	40	1259	Boskic Mehmed bin Samerze	Şozamve g	1	16	37
"	"	"	Orta kahve esmerce ela	25	1274	Biraden Zebaç "		2		38
Şadiye	"	"	"	2	1297	Sefiri Tahir bin Zebaç		3		39
Şevahiye	"	Zabtlı ye	Orta esmer ela	30	1269	Yeğeni __ Osman bin Beşok		4		40
										5
Şevahiye	Tam	Rençber	Orta esmer kara ela	40	1259	Süleyman bin Zatuğ	Şozamve g	1	17	41
"	"	"	"	2	1297	Mahdumu İsmail bin Süleyman		2		42
Şevahiye	Tam	"	Uzun kahve ela	30	1269	İsmail Efendi bin Mehmed Ali Beğ	Paşak	1	18	43
"	"	Hizmetkar	Orta kahve ela	30	1269	Hizmetkar Şaban bin Mustafa		2		44
Şevahiye	Tam	Rençber	Orta kır ela ____	55	1244	Şaban bin Zerc	Şozamve g	1	19	45
"	"	"	"	9	1290	____ bin Hacı Mafi		2		46
Şadiye	"	"	"	17	1282	Biraderi Serdar bin Hasan		2		53
										6
Şevahiye	Tam	Rençber	Orta kır ela	65	1234	Topal Mustafa bin Yaşı	Goşi	1	22	54
"	"	"	Orta esmer ela	22	1277	Mahdumu Memiş bin Mustafa		2		55
Şadiye	"	"	"	10	1289	Diğeri Cemal bin "		3		56
"	"	"	"		1299	Sefiri Yahya bin Memiş		4		57
Şevahiye	Tam	Rençber	Orta sarı mavi	43	1256	Çok Mehmed bin Yadağ	Şozamve g	1	23	58
Şadiye	"	"	"	10	1289	Mahdumu İshak bin Çok Mehmed		2		59
"	"	"	"	5	1294	Diğeri Musa bin "		3		60

I. Meşrutiyet Dönemi'nde Adapazarı'ndaki Sosyal Hayat Hakkında Bazı Gözlemler

	Şevahiye	"	Rençber	Orta esmer elakahve	35	1264	Biraden İsmail bin Yaduğ		4	61	
	Şadiye	"			1	1298	Diğer mahdumu Selim bin Çok Mehmed		5	62	
	Şadiye	Tam	Rençber	Orta sarı mavi	45	1254	Ahmed bin Saziç	Şozamve g	1	24	63
	"	"			9	1290	Mahdumu İlyas bin Ahmed		2	64	
	"	"			7	1292	Diğer Kamil bin "		3	65	
	"	"			5	1294	Diğer İsmail bin "		4	66	
	Şevahiye	Tam	Rençber	Orta sarı mavi	60	1239	Hurşid Ağa bin _____	Şaşçı	1	25	67
	Şadiye	"			13	1286	Mahdumu Kamil bin Hurşid Ağa		2	68	
	"	"			8	1291	Diğer Salih bin "		3	69	
										7	
	Şevahiye	Tam	Rençber	Orta kahve elakahve	50	1249	___Musa bin Hasan	Yeşok	1	26	70
	Şadiye	"			3	1296	Mahdumu Tahir bin Musa		2	71	
	"	"			2	1297	Diğer İbrahim bin "		3	72	
	Şevahiye	Tam	Rençber	Uzunca sarı elakahve	40	1259	Hanzic bin Hacı ___	Şozamve g	1	27	73
	Şadiye	"				1299	Mahdumu Ali bin Hanzic		2	74	
	Şevahiye	Tam	Rençber	Uzun esmerce elakahve	40	1259	Adil bin Abdullah	Yerzek	1	28	75
	Şadiye	"			4	1295	Mahdumu Yaver bin Adil		2	76	
	"	"			2	1297	Diğer Çakır bin Adil		3	77	
	"	"			12	1287	Onun mahdumu İshak bin Mehmed Ali		4	78	
	Şevahiye	Tam	Rençber	Orta sarı mavi	34	1265	Rüstem bin Çernel	Şozamve g	1	29	79
	Şadiye	"			2	1297	Mahdumu Hakkı bin Rüstem		2	80	
	Şevahiye	Tam	Rençber	Uzun kahve mavi	35	1264	Osman Bey bin Salih	Şozamve g	1	30	81
	Şadiye	"			8	1291	Mahdumu Nuri Bey bin Osman Bey		2	82	
	"	"			6	1293	Diğer Kamil bin "		3	83	

Sakarya İli Tarihi / Yakınçağ Döneminde Sakarya

					-	1299	Diğer Hakkı Bey bin "		4		84
	Şevahiye	"	"	Uzun sarı mavi	40	1259	Halazadesi Murad bin Hüseyin		5		85
		"	Hizmetkar	Orta sarı mavi	30	1269	Hizmetkarı hasan bin Abdullah		6		86
											8
		Tam	Rençber	Orta sarıca ela	45	1254	Mustafa bin Tapuk	Zaşı	1	31	87
	"	Tam	"	Orta esme kara kahve ela	35	1264	Bıraderzadesi Hacı Reşid bin Abdullah		2		88
	Dukak	Tam	Rençber	Uzunca kahve ela	40	1259	Mahmud bin Şaban	Meratvıg	1	32	89
	Şadiye	"	-	-	-	1299	Mahdumu Kazım bin Mahmud		2		90
	Şevahiye	Tam	Rençber	Uzunca esmer kara ela	35	1264	Hasan bin Abdullah	Kemaşer	1	33	91
	Akçay	"	-		14	1285	Kayınbiraderi Mehmed bin Yakub		2		92
	"	"	-		11	1288	Evlad-ı _____ Reşid		3		93
	Şevahiye	Tam	Rençber	Uzun orta çakır	60	1239	Fotiric bin Yare	Selez	1	34	94
	Şadiye	"			8	1291	Mahdumu Selim bin Fotiric		2		95
	"	"			6	1293	Diğeri İsmail bin "		3		96
	Tadethevic	Tam	Rençber	Uzun kırca ela	50	1249	Abdullah bin _____	Natunru	1	35	97
	Şadiye	"			9	1290	Mahdumu Omer bin Abdullah		2		98
	"	"			-	1299	Diğeri İbrahim bin "		3		99
	Şevahiye	Tam	Rençber	Orta sarı kırca mavi	55	1244	Zefkare bin Ahmed	Selebic	1	36	100
	"	"	"	Uzun esmerce ela	30	1269	Mahdumu Almaz bin Zefkare		2		101
											9
	Batum	Tam	İmam	Orta kırca ela	56	1243	Mehmed Efendi bin Mustafa Efendi	Selez	1	37	102
		"	sıvacı		19	1280	Kayn__ Mehmed bin Tufan		2		103
	Şevahiye	Tam	Rençber	Orta sarı mavi	50	1249	Hüseyin bin Receb	Selez	1	38	104
	Şadiye	"			12	1287	Mahdumu İsmail bin Hüseyin		2		105

I. Meşrutiyet Dönemi'nde Adapazarı'ndaki Sosyal Hayat Hakkında Bazı Gözlemler

					7	1292	Onun mahdumu Ziddik bin Abdullah		3		106
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Orta kırca ela	52	1247	Hasan bin Receb	Selez	1	39	107
	Şadiye	"			8	1291	Mahdumu Tahir bin Hasan		2		108
	"	"			3	1296	Diğeri Şahin bin Hasan		3		109
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Orta sarıca ela	40	1259	Rüstem bin Zekuşad	Çuhada	1	40	110
	Şadiye	"			5	1294	Mahdumu Şükrü bin Rüstem		2		111
	"	"			1	1298	Diğeri Mustafa bin "		3		112
	"	"			1	1298	Diğeri Mustafa bin "		3		112
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Orta kırca ela	25	1274	Osman bin Ali	Selez	1	41	113
	"	"			19	1280	Biraderi Omer bin Ali		2		114
	Şevahiye	Topal	-	Orta kır ela	60	1239	Ahmed Bey bin Musa Bey	Şozarvı	1	42	115
	Şadiye		-		13	1286	Mahdumu Selim Bey bin Ahmed Bey		2		116
	Darende				23	1276	Hizmetkari Mehmed bin		3		117
											10
	Batum	Tam	Renç ber	Uzunca kır ela	55	1244	Zikri bin Taşuk		1	43	118
	"	Tam			17	1282	Mahdumu İslam bin Zikri		2		119
	"	Tam	Renç ber		20	1279	Ona mahdumu Fitac bin Abdullah		3		120
	Şevahiye	Tam	____ ____	Uzunca kahve ela	55	1244	Zabita onbaşı Ganimet bin Zefuhac	____ -	1	44	121
	Şadiye				7	1292	Mahdumu İbrahim bin Ganimet		2		122
	"				11	1288	____ Halil bin Beşok		3		123
	Şadiye	Tam	Renç ber		17	1282	Mustafa bin İslam	____ -	1	45	124
	Şevahiye	Tam	Renç ber	Orta sarı mavi	55	1244	Omer bin İbrahim	Selez	1	46	125
	Şadiye	"				1294	Mahdumu ____ bin Omer		2		126
	"	"				1297	Diğeri Saadeddin bin Omer		3		127

	Şevahiye	Tam	Rençber	Uzun kır ela	49	1250	Hasan Çavuş bin _____	Yerzik	1	47	128
	Şadiye	"	"	"	9	1290	Mahdumu Aziz bin Hasan Çavuş		2		129
	"	"	"	"	16	1283	__ mahdumu _____ bin _____		3		130
	Şevahiye	Tam	Rençber	Orta kahve ela	30	1269	Ali bin _____	Şozamvi	1	48	131
											11
	Batum	Tam	Rençber	Orta kahve ela	28	1271	Zikri bin İbrahim	_____	1	49	132
	Şevahiye	Tam	_____	Orta ela kahve	24	1275	Osman bey bin Musa Bey	Musa Bey oğlu	1	50	133
	Batum	Tam	Sıvacı	Orta ela kır kahve	60	1242	Omer efendi bin Mehmed _____	Mehmed _____ lu	1	54	134
	"	Tam	Talebe	Orta ela kahve	36	1266	Mahdumu Ali bin Omer Efendi		2		135
	Batum	Tam	Rençber	Orta siyah kahve	33	1269	Mustafa bin Omer Efendi	__ Mehmedoğlu	1	55	136
	"				7	1295	Mahdumu Mehmed bin Mustafa		2		137
	"				12	1290	__zadesi İbrahim bin Ahmed		3		138
	"				9	1293	Diğeri Mehmed bin _____		4		139

Adapazarı kazasının Sapanca nahiyesine musaf muhacirin-i Cerakes Şadiye karyesinde mevcut nüfusu _____ muharrer yüz otuz dokuz aded nüfusa elli beş aded haneden ibaret olduğu esaslı defterinden ihrac kılınmış olmanın tasdik-i keyfiyete *ihtisar* kılınmıştır olbabda emr-ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.

5 Mart 313

Belgede toplam 55 hane ve 139 nüfus gösterilmekteyse de hane sayılarının da 50'den 54'e atlama mevcut olduğundan toplam 52 hane ve 139 nüfus bulunmaktadır. Bu muhacirlerden 58'i Şevahiye'ye, 61'i Şadiye'ye, 11'i Batum'a, 1'i Darende'ye, 1'i Dukak'a, 2'si Akçay'a, 5'i _____'e iskan edilmiştir.

Bu muhacirlerden 138'i sağlam 1'i ise topaldır. Bunların 50'si rençber, 4'ü hizmetkar, 2'si sıvacı, 2'si _____, 1'i talebe, 1'i imam 1'i de zabtiyedir. Toplam 52 hane ve 139 nüfus hicret etmiştir.

Adapazarı'nda Bulunan Gürcü Muhacirler

Adapazarı'nda bulunan Gürcüler Sapanca'nın Mahmudiye köyünde iskan ettirilmişti. Buradaki Gürcüler hakkında düzenlenen defterde, yüz kırk iki adet nüfus ve seksen dokuz adet haneden oluştuğu tespit edilmiştir. Muhacir Gürcülerin mesleklere göre dağılımı şöyle idi: seksen altı rençber, kırk üç cibacı (oduncu), dokuz yemenici, yedi kitabet, dört tüccar, iki hademe, bir asker zabita, bir harik kondüktir³³.

	Meskun bulduğu yer	Sağlık durumu	Mesleği	Boy, saç rengi, göz rengi	Yaş	Doğum tarihi	İsim ve şöhretli	Lakabı	ail	Hane no	Sıra
	Batum	.	.	Orta Kırcalı eli	47	1252	Recep Ağa Bin Mehmet Ağa	Hacı zade	1	1	1
	Batum	Tam	Rençber	Orta Sarıca eli	35	1264	Yusuf Bin Salih	Hacı zade	1	2	2
	Batum	.	.	.	3	1296	Mahdumu Ahmet Bin Yusuf	Hacı Zade	2		3
	Batum	Tam	Orta	32	1267	Halit Efendi Bin Salih	Hacı zade	1	3	4
	Mahmudiye	Tam	.	.	1	1298	Mahdumu Mehmet Bin Halit Efendi		2		5
Mücerred	Batum	Tam	Yemenici	Orta Hisarice'li	45	1254	Emin Bin Arif	Hacı zade	1	4	6
	Batum	Tam	Rençber	Orta Köse eli	35	1264	Ali Bin Arif	Hacı zade	1	5	7
Mücerred	Batum	Tam	Rençber	Orta	22	1267	Osman Bin Arif	Hacı zade	1	6	8
Mücerred	Batum	.	Rençber	Orta	36	1269	Hasan Bin Arif	Hacı zade	1	7	9
	Batum	Tam	Rençber	Orta.....	36	1263	Recep Bin Osman	Arap oğlu	1	8	10
	"	"	.	.	2	1297	Mahdumu İbrahim Bin Recep		2		11
	Batum	Tam	Rençber	Uzunca	42	1257	Hasan Bin Ali	Usta Hasan oğlu	1	9	12
	"	.	"	.	12	1287	Mahdumu Osman Bin Hasan		2		13
Mücerred	Batum	Tam	Çapacı	Orta	25	1274	(Mevlud?) Bin Ali	Usta Hasan zade	1	10	14
	"	.	.	.	3	1296	Mahdumu İsmail (Mevlud?)		2		15
	Batum	.	Rençber	Uzunca	50	1249	Ali Bin	Arap oğlu	1	11	16

Sakarya İli Tarihi / Yakınçağ Döneminde Sakarya

	"	.	.	.	12	1287	Mahdumu Süleyman Bin Ali		2		17
	"	Tam	.	.	12	1287	Ahmet Çavuş Bin Mehmet	(Kolud?) oğlu	1	12	18
	"	.	.	.	9	1290	Mahdumu Ali Bin Ahmet Çavuş		2		19
	Batum	Tam	Çapacı	Orta.....	65	1264	Mustafa Bin Ali	(Çonar?) oğlu	1	13	20
	"	Tam	.	.	8	1291	Yeğeni Süleyman Bin Dursun		2		21
	Batum	.	.	.	16	1286	Emin Bin Dursun	(Çonar?) oğlu	1	14	22
	Batum	Tam	Çapacı	Uzunca.....	55	1244	Ali Bin Süleyman	Çapacı oğlu	1	15	23
	"	Tam	.	.	12	1287	Mahdumu İsmail Bin Ali		2		24
	Batum	Tam	Rençber	Orta.....	65	1264	Süleyman Bin Ali	Çapacı oğlu	1	16	25
	Batum		Çapacı	Orta.....	28	1269?	Hasan Bin Ali	Çapacı oğlu	1	17	26
	Batum	Tam	Çapacı	Orta.....	28	1271	Arslan Bin Ali	Çapacı oğlu	1	18	27
		Tam	Çapacı	Uzun.....	40	1259	Ahmet Bin Ali	(Çonar?) oğlu	1	19	28
	Batum	Tam	.	Orta.....	70	1229	Ali Bin Ridvan	Ridvan oğlu	1	20	28
	Batum	.	Çapacı	Orta.....	42	1257	Şaban Bin Mehmet	Arap oğlu	1	12	30
	Batum	.	Çapacı	Uzunca...	55	1244	Mehmed Bin Mehmed	Çonar Oğlu?	1	22	31
	Mahmu diye	Tam	.	.	1	1297	Mahdumu Ahmed Bin Mehmed		2		32
	Batum	.	.	.	14	1285	Kara Hasan oğlu Hasan Bin Hüseyin		1	23	33
	Batum	.	Rençber	Orta.....	50	1249	Şerif Çavuş Bin Emin	Çonar oğlu	1	24	34
	"	Tam	.	.	5	1294	Mehmed... Hüseyin Bin Şerif Çavuş		2		35
	"	.	.	.	3	1292	Diğeri İsmail Bin "		3		36
Mücerred	Batum	Tam	Çapacı	Orta Sanca eli	25	1274	Hüseyin Bin Mehmet	Çonar oğlu	1	25	37
	"	Tam	.	.	8	1291	Biraderi Ahmet Bin Mehmet				38
	Batum	Tam	Çapacı	Orta Sanca eli	35	1264	Hüseyin Bin Ali	Çonar oğlu	1	26	39
	Batum	.	Çapacı	Orta.....	35	1264	Koç oğlu Hüseyin Bin Ahmet		1	27	40
	Batum	Tam	.	.	15	1284	Ali Bin Mustafa	Arap oğlu	1	28	41

I. Meşrutiyet Dönemi'nde Adapazarı'ndaki Sosyal Hayat Hakkında Bazı Gözlemler

	"	Tam	.	.	10	1289	Biraderi Ahmet Bin Mustafa		2		42
	Batum	Tam		.	17	1286Bin Mustafa	Arap oğlu	1	29	43
Muc erred	Batum	Tam	Rençber	Kısa.....	35	1264	Hasan Bin Ali Oğlu	1	30	44
Müc erred	Batum	Tam	Rençber	Kısa köse....	25	1274	Hüseyin Bin Yakkup	Çonar oğlu	1	31	45
	Batum	Tam	.	Orta	70	1229	Hacı İbrahim Efendi Bin Hacı Mehmet	Hc.Memiş oğ.	1	32	46
	Batum	.	.	Orta	38	1261	Mehmet Efendi Bin Hacı İbrhm Efnd.	Hc.İbrhm oğ.	1	33	47
	Batum	Sağ ayağı üzeri ne	Rençber	Orta.... Yemenici	36	1263	Osman Bin Hacı İbrahim Efendi	Hc.İbrhm oğ.	1		48
	"	Tam	.	.	3	1292	Mahdumu ... Bin Osman				49
		.	Yemenici	Orta Sanca ...	29	1270	Oğlu Salih Bin Hacı İbrahim	Hc. İbrhm oğ.	1	35	50
	Batum	Tam	Yemenici	Orta....	35	1264	Ahmet Bin Hacı İbrahim Efendi	Hc. İbrhm oğ.	1	36	51
	Mahmu diye	.	.	.	2	1297	Mehmet Hacı Süleyman Bin Ahmet				52
	Batum	.	Yemenici	Orta Sanca eli	45	1254	Ali Bin Murat	Kara Ahmet oğlu	1	37	53
	"	Tam	.	.	5	1294	Mahdumu İsmail Bin Ali			2	54
	Mahmu diye	.	.	.	1	1297	Diğeri Mehmet Bin Ali			3	55
	Batum	Tam	Tüccar	Orta	40	1259	Hüseyin Bin Murat	Kara Ahmet oğlu	1	38	56
	Mahmu diye	.	.	.	1	1297	Mahdumu Pehlivan Bin Hüseyin			2	57
	Batum	Tam	Tüccar	Orta	35	1264	İbrahim Bin Murat	Kara Ahmet oğlu	1	39	58
	Mahmu diye	Tam	.	.	2	1297	Mahdumu Emin Bin İbrahim			3	59
	Batum	Tam	Rençber	Orta	30	1269	Yakup Bin Ahmet	Kara Ahmet oğlu	1	40	60
	Batum	.	Rençber	Orta Köse eli	27	1272	Süleyman Bin Ahmet	Kara Ahmet oğlu	1	41	61
	Batum	Tam	.	Orta	80	1219	Murat Bin Ahmet	Kara Ahmet oğlu	1	42	62

	"	Tam	.	.	8	1291	(Sağır?) Mustafa Bin Ahmet		2		63
	Batum	.	Rençb er	Orta	30	1269	Hasan Bin Yusuf	Mehmet Yazıcı oğlu	1	43	64
Müc erre d	Batum	Tam	Rençb er	Orta Tarla	25	1274	(Sağır?) İlyas Bin Şerif	Mehmet Yazıcı	1	44	65
	Batum	.	.	.	8	1291	Reşit Bin Şerif	Mehmet Yazıcı (Sağır?)	1	45	66
	Batum	.	Rençb er	Orta	45	1254	Şerif Bin Mehmet	Mehmet Yazıcı oğlu	1	46	67
	"	.	.	.	4	1295	Mahdumu Şevket Bin Şerif		2		68
	"	Tam	.	.	2	1297	Diğeri Mehmet Bin Şerif		3		69
	Mahmu diye	.	.	.	1	1298	Diğeri Pehlivan Bin Şerif		4		70
	Batum	Tam	.	Orta Sarica ...	44	1255	Rıfat Ağa Bin Şerif	Ali Efendi oğlu	1	47	71
	4	1295	Mahdumu Ali Bin Rıfat		2		72
	Batum	Tam	Hadem e	Orta Sarica eli	40	1259	Huşit Bin Şerif	Ali Efendi oğlu	1	48	73
	Mahmu diye	Tam	.	.	1	1297	Mahdumu Rasim Bin Huşit				74
Müc erre d	Batum	Çola k	Yemeni ci	Orta Sarica eli	35	1264	Hüseyin Bin	Şahin oğlu	1	49	75
Müc erre d	Batum	Tam	Çapacı	Orta Sarica.....	30	1269	Recep Bin Esat	Şahin oğlu	1	50	76
			.	Orta Tarla	26	1273	Hüseyin Bin Esat	Şahin oğlu	1	51	77
	Batum	.	Rençb er	Orta Tarla	25	1274	Emin Bin Esat	Şahin oğlu	1	52	78
		Tam	.	Orta San ...	48	1251	Esat Bin Ali	Şahin oğlu	1	53	79
	"	.	.	.	2	1297	Mahdumu Şahin Bin Esat		2		80
	Batum	Tam	.	Orta	80	1219	Ali Bin Hüseyin	(Bodhi?)	1	54	81
	"	.	.	.	8	1291	Sağır? Yusuf Bin Mehmet		2		82
	Batum	.	Çapacı	Orta San ...	40	1259	Mehmet Bin Ali	(Bodhi?)	1	55	83
	"	Tam	.	.	6	1296	Mahdumu Reşit Bin Mehmet		2		84
	Mahmu diye	Tam	.	.	2	1297	Diğeri Ali				85
	Batum	.	Rençb er	Orta	40	1259	Ahmet Bin Emin	(Bodhi?)	1	56	86

I. Meşrutiyet Dönemi'nde Adapazarı'ndaki Sosyal Hayat Hakkında Bazı Gözlemler

	Batum	Tam	Rençber	Orta	38	1261	Mustafa Bin Emin	(Bodhi?)	1	57	87
	"	Tam	.	.	5	1294	Mahdumu Mehmet Bin Mustafa		2		88
	Batum	Tam	Rençber	Orta	28	1271	Hüseyin Bin Emin	(Bodhi?)	1	58	89
	Batum	.	.	Orta sarı ...	40	1259	Yusuf Bin Dursun	(Bodhi?)	1	59	90
	Batum	.	Çapacı	Orta Sarıca eli	36	1263	Huseyin Bin Dursun	(Bodhi?)	1	60	91
	"	Tam	.	.	8	1291	Mahdumu Osman Bin Hasan		2		92
	"	Tam	.	.	6	1293	Diğeri Mehmet Bin Hasan		3		93
	Batum	.	Çapacı	Orta Sarıca eli	28	1271	Huseyin Bin Dursun	Şahin oğlu	1	61	94
	Batum	Tam	Rençber	Orta Taria	25	1274	Ahmet Bin Mehmet	Habip oğlu	2	62	95
	"	.	.	.	8	1291	Mehmet Bin Süleyman	Balaban oğlu	1	63	96
	Batum	Tam		Orta AkSakallı ...	80	1219	Yusuf Bin Ali	Arap oğlu	1	64	97
	"	.	.	.	6	1296	Mahdumu Hüseyin Bin Yusuf		2		98
	Batum	Tam	Çapacı	Orta Sarı eli	36	1263	Küçük Ahmet Bin Yusuf	(Bodhi?)	1	65	99
	Mahmu diye	.	.	.	1	1298	Oğlu Arslan Bin Ahmet		2		100
	Batum	Orta sarı ...	40	1259	Emin Efendi Bin Yusuf	(Bodhi?)	1	66	101
	Mahmu diye	.	.	.	1	1298	Mahdumu Mustafa Bin Emin Efendi				102
	Batum	.	.	.	8	1291	Reşit Bin Emin	(Bodhi?)	1	67	103
	Batum	.	.	.	12	1287	Osman Bin Yusuf	(Bodhi?)	1	68	104
	Batum	.	.	.	10	1289	Arap oğlu Hasan Bin Süleyman	(Bodhi?)	1	69	105
	Batum	Tam	.	.	10	1289	Ali Bin Süleyman	(Bodhi?)	1	70	106
	"	.	.	.	7	1292	Biraderi Yakup Bin Süleyman		2		107
	Batum	Tam	Çapacı	Orta.....	65	1234	(Bekar?) Bin Mehmet	Abbas oğlu	1	71	108
	"	.	.	.	12	1287	Mahdumu Hüseyin Bin (Bekar?)		2		109
	Batum	Tam	Çapacı	Orta	25	1274	Ahmet Bin Mehmet	(Bodhi?)	1	72	110
		.	.	Batum	12	1287	Biraderi Sait Bin Mehmet				111

	Batum	.	.	Orta	70	1220	Osman Bin Ahmet	Kara Ahmet oğlu	1	73	112
	"	Tam	.	.	2	1297	Mahdumu Mustafa Bin Osman				113
	Batum	.	.	.	5	1294	Hasan Bin Ömer	(Bodhi?)	1	74	114
	Batum	Tam	Rençber	Orta	65	1234	Huseyin Bin Ahmet	(Bodhi?)	1	75	115
	"	.	Rençber	Orta	25	1274	Mahdumu Mustafa Bin Hasan				116
	Batum	.	Rençber	Orta	65	1264	Recep Bin Hasan	(Bodhi?)	1	76	117
	"	Tam	.	.	5	1294	Mahdumu Hamit Bin Recep		1		118
	"	.	.	.	2	1297	Digen Mehmet Bin Recep				119
	Batum	.	.	.	12	1287	Ali Bin Süleyman	Çonar oğlu	1	77	120
	"	Tam	.	.	8	1291	Biraderi Yusuf Bin Süleyman		2		121
	"	.	.	.	5	1294	Digen Recep Bin Süleyman				122
	Batum	Tam	Rençber	Orta	60	1239	Hacı (Muti?) Bin Şerif	(Ancal oğlu?)	1	78	123
	"	.	.	.	12	1287	Mahdumu Osman Bin (Hacı Muti?)		2		124
	Batum	.	Rençber	Orta Sarf	45	1254	Ali Bin Mehmet	(Ancal oğlu?)	1	79	125
	"	Tam	.	.	8	1291	Mahdumu Harun Bin Ali		2		126
	"	.	.	.	5	1294	Digen Recep Bin Ali		3		127
	Batum	.	.	.	11	1288	Kadem Bin Dursun	Balaban oğlu	1	80	128
	"	Tam	.	.	8	1291	Biraderi Sarf Bin Dursun		2		129
	Mahmu diye	Tam	.	.	2	1297	Mehmet Bin Mehmet	Çonar oğlu	1	81	130
	Batum	Tam	.	Uzunca Ak Sakallı..	70	1220	Ali (Bey?) Bin Murat	Kısa oğlu	1	82	131
	Batum	.	.	Uzunca San eli	30	1269	Safer (Bey?) Bin Ali (Bey?)	(Bodhi?)	1	83	132
	"	.	.	Uzunca ...	25	1274	Osman Bin Ali Bey	(Bodhi?)	1	84	133
		.	Askeri zabıta	Uzun	25	1274	Ali bin Ömer	1	85	134
	Batum	Tam	.	Uzun	20	1279	Huseyin Bin Ömer	(Bodhi?)	1	86	135
	"	Tam	.	.	18	1281	Biraderi Mehmet Bin Ömer				136

I. Meşrutiyet Dönemi'nde Adapazarı'ndaki Sosyal Hayat Hakkında Bazı Gözlemler

	Batum	Tam	Çapacı	Orta.....	25	1274	Mehmet Bin Hüseyin Ağa	(Bodhi?)	1	87	137
	Batum	.	Çapacı	Orta	25	1274	Esat Bin Yusuf	(Bodhi?)	1	88	138
	Batum	.	Rençber	Orta.....	38	1261	Yusuf Bin Ahmet	İbrahim oğlu	1	89	139
	"	.	.	.	12	1287	Mahdumu İbrahim Bin Yusuf				140
İkiz oldu ğu	Yapaylı ?	.	.	.	2	1296	Diğeri Osman Bin Yusuf				141
"	"	Tam	.	.	2	1292	Diğeri Ahmet Bin Yusuf				142

Adapazarı'nın Sapanca nahiyesinde musaf muhacirin Gürcü Mahmudiye karyesini mevcut nüfus zükuru işbu deftere muharrer yüz kırk iki adet nüfus ve seksen dokuz adet haneden ibaret olduğu esas defterden ihraç kılmış olunmuş keyfiyetine ictisar kılınmıştır. Ol babta emru fermen hazreti menlehül emrindir. 5 Mart sene 303

Hane Nüfus zükuru

89

142

Bu muhacirlerin 121'i Batum'a, 19'u Mahmudiye'ye, 2'si de Yapaylı'ya iskan edilmiştir. Bunlardan 140'ı sağlam, 1'i çolak, 1'nin ise sağ ayağı sakattır. Muhacirlerin 28'i rençber, 20'si çapacı, 5'i yemenici, 2'si tüccar, 1'i hademe, 1'i ise askerî zabıtabıdır. 89 hane ve toplam 142 nüfus hicret etmiştir.

¹ Tuncel, Metin, "Adapazarı", D.İ.A., İstanbul, 1991, s. 354

² Ortaylı, İlber, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul, 1985, s. 240-241.

³ Tuncel, Aynı makale, s. 354.

⁴ B.O.A., Ş.D., 1563/21.

⁵ B.O.A., Ş.D., 1564/23.

⁶ B.O.A., M.V., 250/92.

⁷ B.O.A., Y.PRK.AZJ., 37/31.

⁸ Tuncel, Aynı makale, s. 354.

⁹ B.O.A., Ş.D., 1546/11.

¹⁰ Çoşkun Çakır, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi*, İstanbul, 2001, s. 130-140.

¹¹ B.O.A., Ş.D., 1576/13.

¹² B.O.A., DH. İD: 92-2/42

¹³ B.O.A., DH. İD: 92-2/42

¹⁴ B.O.A., DH. İD: 92-2/42

¹⁵ B.O.A., DH. İD: 92-2/42

¹⁶ B.O.A., ŞD: 1563/18

¹⁷ B.O.A., ŞD: 1563/18

¹⁸ B.O.A., ŞD: 1549/31

¹⁹ B.O.A, ŞD: 1569/6

²⁰ B.O.A, ŞD: 1569/6

²¹ B.O.A, ŞD: 1566-17

²² B.O.A, ŞD: 1551/29

²³ Adapazarı 1852 yılında İzmit Sancağına bağlı bir kaza merkezi durumuna getirilmiştir. Metin Tuncel, "Adapazarı" *D/İA*, İstanbul, 1999, s. 354.

²⁴B.O.A, A.MKT MHM 189 – 92.

²⁵B.O.A, A.MKT. MHM. 226/19.

²⁶B.O.A, ŞD 1577 – 23.

²⁷B.O.A, ŞD 1577 – 23.

²⁸ BOA, YPRK ŞH: 2 / 63.

²⁹ B.O.A, A.MKT.MHM: 521/37 Leff 1; ayrıca Leff, 2, 3, 5, 6, 7.

³⁰ Leff:7

³¹ B.O.A, ŞD: 1551-34.

³² Bu dönemde Şadiye Köyü'nde iskan ettirilmiş olan Çerkezlerin isim listesi ve diğer bilgiler için bakınız , B.O.A., Y.PRK.DH., 2 / 14.

³³ Bu dönemde Mahmudiye Köyü'nde iskan ettirilmiş olan Gürcülerin isim listesi ve diğer bilgiler için bakınız, B.O.A., Y.PRK.DH., 2 / 13.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Adapazarı ve Çevresi

III

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ADAPAZARI VE ÇEVRESİ (1908-1918)

Yrd. Doç. Dr. Haluk
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ, FEN EDEBİYATİ
TARİH BÖLÜMÜ ÖĞRETMENİ

GİRİŞ

23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin hayatında yeni bir dönem başlamış, 31 Ağustos 1908'de Sultan II. Abdülhamid dönemi sona ermiştir. Bu dönemde devleti yönetenler, dönemi nasıl şekillendirmiş ise, meşrutiyeti de kendi görüşleri çerçevesinde şekillendirmeyi amaçlamışlardır. Eğitim ve diğer konularda planlarını hazırlamış ve uygulamışlardır. Bu dönemde ülke idaresinde

(1908 - 1918)

DÖNEMİNDE

RI ve

8-1918)

k SELVI

DEBİYAT FAKÜLTESİ

TİM ÜYESİ

yetin ilan edilmesiyle Türk Siyasal

os 1876 tarihinden itibaren süren

ir. Sultan II. Abdülhamid kendi

ilan eden kadro da yeni dönemi

e gayret göstermişler, ekonomi,

layarak uygulamaya koymaya

le birçok yeniliklerin yapılması

planlanmışsa da Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı, Dünya Savaşı, yapılması planlanan yenilikler doğurmuştur. Makedonya meselesi, Ermeni meselesi meşrutiyetten önceki haliyle devam etti¹. Ele alınan tarihleri arası bu savaşların ve iç siyaset ekişimleri bir dönemdir. Savaşlar, lke ekonomisini, sosyolojiyi etkilemiş, Adapazarı ve çevresi de bundan nasib etti. birbirleriyle uygunsuzluğu, nüfusun son yüzde yoğunlaşması kazanın genel hayatında da kendini yeriyle yerleşmiş olan çeşitli ırklara mensup insanlarla hayat biçimlerini ve alışkanlıklarını yaşamaktadırlar.

Mutlak monarşinin başarılı bir şekilde kurulması monarşinin kurulması ülkenin tüm kesimlerinde Temmuz ayı son günleri ve Ağustos ayının başlangıçta yapılan kutlamalar, gündelik hayatın bir parı olarak anarşisiz bir coşku halinde devam eden halkın tepkileri devam etti. Bu durum geçen dönemin sessizliğini düşürmeye başladı. Her vilayette İttihat ve Terakki Hemen her yerde hapishanelerdeki siyasi suikast dışına kaçmış olanların geri dönmeleri bir kaos ortamı kontrol altına almak isteyen cemiyet, merkez ve kademelerde yapabildiğince temizliğe giriřti³.

II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle birlikte dönem ve hoşgörü ortamı Anağolu'daki şehirlerde dönem

havaşları ve peşinden gelen Birinci
n bir tarafa bırakılması sonucunu
neselesi, Arap ve Rum meseleleri
almaya çalışacağımız 1908-1918
melerinin karakterini oluşturduğu
yal yapısını ve asayişini derinden
nasibini almıştır. Farklı unsurların
yıl içerisindeki göçlerle bölgede
etkili olmuştur. Çünkü bölgeye
r hâlâ eski yaşadıkları yerlerdeki
a idiler.

de devrilmesi ve yerine meşruti
ri tarafından kutlandı. 1908 yılı
şlarında yeni anayasal düzen için
ası olmuştur². Başlangıçta kansız,
n tepkisi, yapılan mitingler artarak
ğine alışmış yöneticileri endişeye
rakki şubeleri, kulüpleri açılıyordu.
çluların serbest bırakılması, ülke
s ortamı oluşturmuştu. Bu durumu
kezde ve vilayetlerde bürokratik

, ülke genelinde oluşan serbestiyet
e kısa süre içerisinde